

de

HUMANIST

ONAFHANKELIJK OPINIETIJDSCRIFT Nr 5 | 2005 € 5,50

Rechtsbescherming
asielzoekers verdampt

Landbouwsubsidies
vergroten de armoede

**Alma's verlangen
naar zingeving**

Ver van vrede

De regering van wereldmacht Amerika laat de internationale voorbeeldfunctie van de VS willens en wetens in haar tegendeel verkeren. Dat moet worden vastgesteld, nu de berechting van de van martelingen verdachte bewakers in de Abu Ghraib-gevangenis in Bagdad met beperkte veroordelingen is beëindigd, en de vervolging zich niet richt op de hoogste verantwoordelijken, de civiele en militaire beleidsmakers bij het Departement van Defensie te Washington of in de Nationale Veiligheidsraad. Dit gegeven, gevoegd bij de vergelijkbare onwil om de misstanden in Guantánamo aan te pakken, doet vermoeden dat sprake is van bewust beleid, gedoogd door de politiek invloedrijken in de VS.

Daarmee gaat de belangrijkste bondgenoot van Europa voort op de sinds 9/11 ingeslagen heilloze weg van polarisering en vervreemding van grote en belangrijke bevolkingsgroepen in de wereld, die juist de inspiratie van vrijheid en democratie zouden moeten putten uit de *American way of life*.

Dat perspectief wordt nog manifester ver hinderd door de zich steeds duidelijker aftekenende afgang van de VS in Irak. De op valse gronden tegen Irak begonnen oorlog heeft niet alleen een veel hogere prijs – in bloed en geld – geveerd dan voorzien, maar brengt ook een groot deel van de wereld dag na dag verder op het pad van vertwijfeling en wanhoop, voor anderen het pad van vastberadenheid en groeiend verzet tegen zoveel onrecht. De volksraadpleging over de grondwet in Irak en de berechting van dictator Saddam Hoessein kunnen dat

almaar riskantere tij niet keren. Beide zijn te gemakkelijk af te doen als door de bezetters geregisseerde shows, - geen mens die daar niet doorheen prikt.

De zo manhaftig uitgeroepen oorlog tegen het terrorisme lijkt intussen de verklaarde vijand meer sympathie op te leveren dan na New York, Madrid en Londen voor mogelijk te houden is. Zolang de politieke achtergrond van het terrorisme wordt ontkend, de bezetting van Irak voortgaat, universele mensenrechten met voeten worden getreden en de waardigheid van gevangenen in Amerikaanse handen bedreigd blijft, zal de wereld geen vrede kennen.

Extra punt van verontrusting bij dit alles is, dat de VS ook steeds minder vat lijkt te krijgen op de non-proliferatie van kernwapens in de wereld. Zbigniew Brzezinski, voormalig nationaal veiligheidsadviseur onder president Carter, laakt terecht het besluit van de VS om het nucleaire programma van India te steunen, terwijl de toegeeflijkheid jegens Noord-Korea en de Anglo-Amerikaanse vriendschapsbanden met kernwapenlanden Israël en Pakistan Iran sterken in de overtuiging dat zijn veiligheid slechts met kernwapens kan worden vergroot. Het nieuwe ultraconservatieve bewind in Iran weet dat het heel ver kan gaan, omdat de VS zich voorlopig geen tweede interventie in het Midden-Oosten kan veroorloven. Die veronderstelling lijkt de vrede te dienen, maar de prijs die daarvoor betaald moet worden dreigt een nog groter risico te creëren. Hoog tijd dus voor maximale diplomatieke inspanningen van Europa.

Als nalaten u een zorg is

Na een overlijden moet er in korte tijd veel geregeld worden. Dat gaat gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Veel mensen vinden het moeilijk of onaangenaam om daar over na te denken. Toch is het belangrijk dat op tijd te doen, want het geeft veel rust als deze zaken van tevoren goed geregeld zijn.

U kunt de Stichting Steunfonds Humanisme benoemen als executeur-testamentair. Het Steunfonds heeft deskundige mensen in dienst die uw laatste wens kunnen uitvoeren. Een jarenlange ervaring met deze vorm van dienstverlening staat borg voor zorgvuldigheid en integriteit.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond zet zich in voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie, telefonisch via nummer **020 521 90 36** of met behulp van de bon. U kunt ook kijken op: www.humanistischverbond.nl/steunfonds.

Stuur de bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme,
Antwoordnummer 10938,
1000 RA Amsterdam

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme

naam m/v

adres

pc/woonplaats

telefoon t

de HUMANIST
Onafhankelijk opinietijdschrift
Verschijnt 6x per jaar
58e jaargang

Postbus 257, 1000 AG Amsterdam
Nieuwe Keizersgracht 45
Tel. (020) 330 72 00

Redactie
(redactie@humanist.nl)
Martine Harsema

Hoofredactie
Boudewijn Chorus

Medewerkers aan dit nummer
Ivonne van Akkeren, Mohammed
Benzakour, Bert Boelaars, Anna
Boterman, André de Bruin, Carrie,
Ad van Dun, Guus Geurts, Heleen
Hörmann, Kees Kaldenbach,
Erik Kottier, Josephine Krikke, Max
Pam, Bas Pennings (cartoon), Arjan Post,
Corina Straatsma, Dirk Verhofstadt,
Hilde van Vlaanderen, Piet Winkelaar,
Yanaika Zomer.

Correspondenten
Saskia Dassel (Humanistisch Verbond),
Koen Goei (Hivos), Marco Oostdijk
(Humanistische Alliantie),
Rudy Schreijnders (Humanitas).

Uitgever
Paul Roosenstein/Uitgeverij SWP
Vormgeving Lotte Peters, Lars Zuidweg
Druk Geers Offset, Oostakker (B)
Administratie Marga Ineke

Abonnementsprijzen
Per jaar € 29,75. Leden Humanistisch
Verbond en Humanitas € 24,75. Studenten
€ 22,00. Toeslag buiten Nederland € 11,50.
Los nummer € 5,50

Aanmelden abonnement
SWP, Postbus 257,
1000 AG Amsterdam
Fax (020) 330 80 40, adm@swpbook.com
Abonnementen worden berekend per
kalenderjaar en gaan in met de eerstvol-
gende editie. U ontvangt een factuur of
acceptgiro voor de resterende periode van
het lopende jaar. Abonnementen worden
automatisch verlengd tenzij uiterlijk vóór
1 december schriftelijk is opgezegd.

Advertentie-acquisitie
Ton de Hoop, Ron de Graaf

Advertenties
All-Round, Lorentzkade 344, 2014 CJ
Haarlem. Telefoon: (023) 524 53 36. Fax:
(023) 524 80 43. E-mail: amedia@xs4all.nl

Verschijningsdata
De Humanist verschijnt tweemaandelijks.
De komende verschijningsdatum in 2005
is: 21 december.

Foto omslag
Erik Kottier

© 2004-2005 Uitgeverij SWP, Amsterdam.
Alle rechten voorbehouden. Algemene
voorwaarden: zie www.swpbook.com.
ISSN 0025-9489

 uitgeversverbond
Groep publieks-
tijdschriften

INHOUD

'VLUCHTELINGEN KUNNEN NIET MEER REKENEN OP BESCHERMING' (P.12)

Nr. 5 | 2005

ANALYSE & ACHTERGROND

- 4 EU-subsidies vergroten armoede in de wereld (door Guus Geurts)
Landbouwbeleid Europese Unie ter discussie
- 12 Nederlands asielzoekersbeleid onder de loep (door Heleen Hörmann)
Zorgvuldigheid ontbreekt, rechtswaarborgen zijn uitgehold
- 36 Vrijheid van godsdienst werkt niet zoals zou moeten (door Bert Boelaars)
'Recht op afvalligheid wordt met voeten getreden'

INTERVIEW

- 8 Socrates-hoogleraar Hans Alma (door Arjan Post)
Met meer zingeving bouwen aan een 'dialogisch' humanisme

WERELDBERICHT

- 19 Operatie 'Schoonmaak' in Zimbabwe (door Corina Straatsma)
'Niet het vuil, maar de mensen worden opgeruimd'

OPINIE

- 2 Boudewijn Chorus Ver van vrede
- 7 Carrie Kinderberging
- 16 Mohammed Benzakour Shakespeare & Koran
- 17 Mohammed Benzakour Het Beroofde land
- 26 Max Pam Tit for tat
- 29 Dirk Verhofstadt Weg uit welke leegte?

SERIE

- 22 Werk in Uitvoering Het Rode Kruis
- 24 Een rugzak vol Negen maanden Australië
- 27 Sprekend Lizzy de Wilde

RUBRIEKEN

11	Ondertussen op het internet	42	Vers van de pers
34	De DoorDenker	45	Agenda
40	Zoom	47	Cartoon

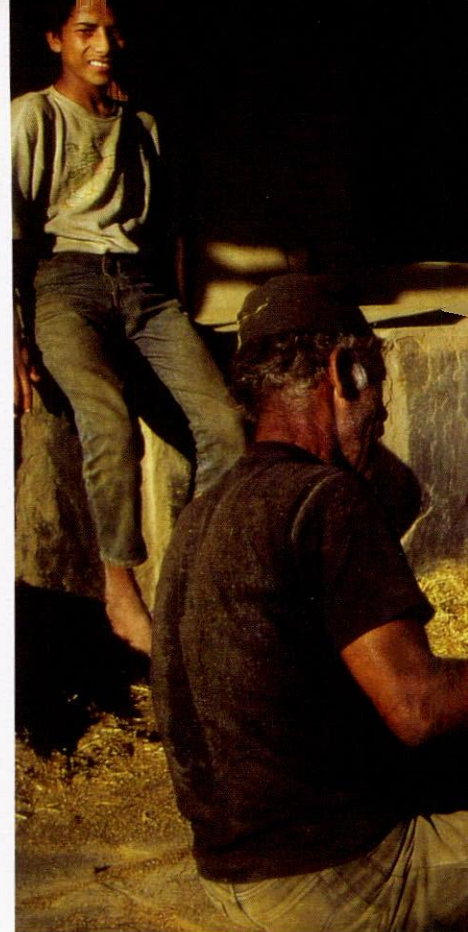
EU-subsidies vergroten armoede in de wereld

In de politiek en media is een hernieuwd debat gaande rond het EU-landbouwbeleid. Dit werd mede veroorzaakt door de Britse wens om flink te snoeien in het EU-landbouwbudget, en het openbaar maken van de bedrijven die profiteren van de landbouwsubsidies. Onder andere minister Veerman, zelf eigenaar van enkele grote landbouwbedrijven en incasseerder van subsidie, werd hierdoor in verlegenheid gebracht.

Landbouw is eigenlijk niet goed te vergelijken met andere economische sectoren, waarop de vrije markttheorie kan worden losgelaten en de overheid zich dient terug te trekken. Zowel bij lage als hoge prijzen gaan boeren immers door met hun productie, om in ieder geval een deel van hun investeringen te kunnen terugverdienen. Dit betekent een inherente geneigdheid tot overproductie, ook al omdat de vraag niet eindeloos is. Dit betekent dat een bepaalde vorm van productiebeheersing door de nationale of internationale overheid onontbeerlijk is. Daarbij heeft de overheid een verantwoordelijkheid op gebied van voedselzekerheid en -veiligheid, behoud van

natuur en landschap in samenhang met landbouw, en het doorberekenen van milieukosten in de productprijs. Ook dient de overheid de rurale werkgelegenheid te beschermen, zolang er geen alternatieven in andere economische sectoren zijn. Vooral in ontwikkelingslanden is dit van belang.

Kenmerkend in de landbouw is ook de sterk geconcentreerde handel en verwerkende industrie tussen boer en consument. De boer is daardoor prijsnemer, in plaats van prijszetter, mede door de bederfelijkheid van zijn producten. Tenslotte houdt de vrije markttheorie geen rekening met de afhankelijkheid van het weer, en culturele en religieuze aspecten

die verbonden zijn aan de productie van lokaal voedsel.

OORSPRONG VAN HET BELEID

Met het oog op specifieke kenmerken van de landbouwsector, en onder het motto 'Nooit meer honger in de EU', is in 1962 het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid in werking getreden. Oorspronkelijk waren de doelstellingen van dit beleid gericht op zowel de consument als de producent. Zo moest enerzijds de productiviteit in de landbouw verbeterd worden, en de voedselvoorziening veilig worden gesteld, terwijl dit voedsel tegen redelijke prijzen beschikbaar moest zijn voor de consumenten. Anderzijds had het beleid ten doel een redelijke levensstandaard van de landbouwbevolking te verzekeren, onder meer door het stabiliseren van de landbouwmarkten. De eerste decennia werden deze doelstellingen, met name op gebied van grondgebonden landbouwproducten als zuivel, suiker, graan, rundvlees en fabrieksaardappelen, bereikt via prijsgaranties en marktbescherming.

Dit EU-beleid was echter iets te 'succesvol', en leidde na een aantal decennia zelfs tot overschotten. Op dat moment werd de beslissing genomen om een positie op de wereldmarkt te veroveren,

'ALLEEN GROOTSCHALIGE BOEREN KUNNEN DEZE CONCURRENTIESLAG NOG OVERLEVEN'

Dorsen van gierst, Phedi, omgeving
Pokhara, Nepal

waarvoor exportsubsidies werden gebruikt. Er werd wel productiebeheersing toegepast (zoals quotering in zuivel in 1984), maar het productieniveau werd hoger vastgesteld dan de Europese consumptie. Om een handelsoorlog met de VS te voorkomen, dat ook een grote exporteur van landbouwproducten is, werd landbouw in 1995 onderdeel van het WTO-verdrag (World Trade Organisation). Afgesproken werd dat aangesloten landen geleidelijk hun importheffingen, prijsgaranties en exportsubsidies moeten verlagen. Om de positie op de wereldmarkt te behouden, werd de overproductie binnen de EU en de VS echter niet aangepakt, en werden exportsubsidies omgezet in inkomenssubsidies. De prijs aan de boer werd verlaagd richting wereldmarkt (dus minder exportsubsidies nodig), terwijl de boer een gedeeltelijke compensatie kreeg in de vorm van inkomenssubsidies. Binnen de WTO bereikten de EU en de VS, onder druk van multinationals, een akkoord om dit wel toe te staan. Slachtoffers bleven echter de boeren in het Zuiden, zij kregen nog steeds te maken met gedumpte producten op hun markt, te meer omdat zij niet alleen via de WTO, maar ook gedwongen door Wereldbank en IMF hun marktbescherming hebben moeten verminderen. Daarbij hebben hun

regeringen niet de financiële middelen om hen te subsidiëren. Maar ook kleine en middelgrote boeren in de EU en de VS zien hun inkomen dalen, doordat inkomenssubsidies slechts een gedeeltelijke compensatie zijn. Slechts de meest efficiënte en meest grootschalige boeren kunnen deze concurrentieslag nog overleven. Hiermee heeft de EU duidelijk haar doelstelling tot een redelijke levensstandaard van de plattelandsbevolking verlaten.

WIE PROFITEERT?

De EU stelt, dat de inkomenssubsidies ontkoppeld zijn van de (over)productie, en goed zijn voor milieu, natuur en platteland. Maar hoe kunnen boeren meer rekening houden met het milieu, natuur en platteland, terwijl hun inkomen dalen? Dit zal juist leiden tot meer schaalvergroting en negatieve milieu-effecten. Wie wel profiteren zijn de internationale handelsbedrijven, en de voedingsindustrie. Zij behouden immers de mogelijkheid om markten open te breken met (indirect) gesubsidieerde producten, en krijgen op deze manier toegang tot de goedkoopste grondstoffen. De consument in Europa profiteert vrijwel niet van deze prijsdaling, zoals bleek uit de eerdere hervormingen op gebied van graan en rundvlees.

Op dit moment staan de EU-suikerhervormingen op de agenda, onder andere prijsverlaging gekoppeld aan compensatie via inkomenssubsidies. De omgekeerde wereld: Europese suikerboeren krijgen nu EU-subsidies, terwijl hun inkomen daalt. Hun collega's in een aantal voormalige koloniën in Afrika, het Caribisch gebied en de Stille Oceaan (ACP) zijn het slachtoffer. Zij mochten tot nu toe rietsuiker exporteren naar de EU voor een hoge prijs. Zij verliezen binnen enkele jaren hun exportquota naar de EU, en kunnen ook niet voor deze lage prijs produceren. Ook andere Minst Ontwikkelde Landen (MOL's), als Mozambique verliezen hierdoor exportkansen tot de EU-markt. Op een geliberaliseerde markt verliezen zij de concurrentie met de grootgrondbezitters uit Brazilië, die gebruik maken van slavenarbeid en deels de oerwouden kappen voor de aanleg van nieuwe plantages. Op dezelfde manier wordt daar de soja voor ons veevoer geproduceerd. De EU exporteert graan, suiker en zuivel, maar is door de grote afhankelijkheid van geïmporteerd veevoer niet meer zelfvoorzienend. Zo kan ook de doelstelling van voedselzekerheid in de EU onder druk kunnen komen te staan, zeker als de gevolgen van klimaatverandering ernstige vormen gaan aannemen. De

Planten van rijst, Goa, India.

bevolking wordt veel kwetsbaarder, als men voor het voedsel afhankelijk is van andere delen van de wereld.

LIBERALISERING WERKT AVERECHTS

Liberalisering van de wereldmarkt zou boeren uit ontwikkelingslanden uit de armoede kunnen helpen, zo wordt vaak gesteld. Dat is echter een miskenning van het feit dat het overgrote deel van deze boeren nu produceert voor de eigen lokale en nationale markt. Het is niet voor niets dat West-Afrikaanse

producent.

In feite is het ethisch niet verantwoord om nog meer schaarse hulpbronnen in ontwikkelingslanden in te zetten voor onze (luxe-)consumptie. Toch gebeurt dit op grote schaal, bijvoorbeeld voor palmolie, veevoer, snijbloemen en fruit. Dit leidt tot meer voedselonzeekerheid, door concurrentie om grond tussen de veelal door de regering gesteunde exportsector, en kleinschalige boeren die hun eigen voedsel willen produceren. Kleine en middelgrote boeren in de EU profiteren niet van inkomens- en exportsubsidies, deze leiden slechts tot een onnodige concurrentiestrijd over de ruggen van de boeren in Noord en Zuid. Zij zijn juist veel meer gebaat bij een kostendekkende prijs, mogelijk gemaakt door importbescherming en productie-beheersing. Ook ontwikkelingslanden moeten de mogelijkheid behouden en terugkrijgen om hun markten te beschermen, zowel binnen WTO als Wereldbank en IMF.

HOE DAN WEL?

Grondstoffenovereenkomsten zouden weer op de agenda geplaatst moeten worden voor producten als koffie, cacao, thee en rubber. De geliberaliseerde markt voor koffie heeft immers aangetoond dat niet het gebrek aan markttoegang tot een crisis onder koffieboeren leidde, maar het gebrek aan productiebeheersing, waardoor de koffieprijs in 2003 het historisch laagste niveau bereikte. De tariefescalatie op bewerkte tropische producten zou moeten worden opgeheven, zodat zij deze verwerking in eigen hand kunnen houden.

Op gebied van suiker dient het quota-systeem vanuit ACP-landen te worden behouden en uitgebreid met quota voor andere MOL's die voldoende productiecapaciteit hebben. Dit gaat ten koste van quota van Europese boeren, maar door het in stand houden van het kostendekkende prijsniveau kan de akkerbouw in Europa en in de armste ontwikkelingslanden wel behouden blijven.

We bereiken dan een win-win-situatie; het landbouwbudget van de EU kan door afschaffing van alle handelsverstorende export- en inkomenssubsidies, drastisch krimpen. Er is alleen nog geld nodig voor boeren die daadwerkelijk extra inspanningen plegen op gebied van natuur, landschap en milieu. Dit zijn feitelijk geen subsidies meer, maar betaling voor groene dienstverlening aan de samenleving.

Daarnaast dienen milieu- en sociale verdragen binnen de Verenigde Naties de mogelijkheid te krijgen om sancties op te leggen. Nu kan alleen de WTO dat, zodat genoemde verdragen het altijd afleggen tegen de vrijhandelsverdragen. Ten slotte zouden we moeten streven naar meer regionaal georiënteerde economieën, met het oog op het behoud van werkgelegenheid in Noord en Zuid, de verbetering van de voorziening van basisbehoeften, het voorkomen van het broeikaseffect, en bescherming van milieu en natuurgebieden. Dat zou betekenen dat ieder continent zich in de eerste plaats op haar eigen markt richt, zowel binnen de mijnbouw, landbouw, industrie als dienstensector. De *race to the bottom* kan beter beëindigd worden, de mythe van de voordelen van concurrentie op een vrije wereldmarkt ontzenuwd. Dit zou leiden tot een drastische wijziging van het WTO-akkoord, en een afwijzing van de huidige EU Lissabon-agenda. Blijkens onderzoeken van het RIVM, CPB en SCP (2004) wil de meerderheid van de bevolking dat al, nu de volksvertegenwoordigers nog. ■

Guus Geurts is beleidsgericht milieukundige en namens het XminY Solidariteitsfonds betrokken bij de Coalitie voor Eerlijke Handel (een samenwerkingsverband van ontwikkelings-, milieu-, boeren- en consumentenorganisaties rond de WTO).

'DE VOEDSELZEKERHEID IN EUROPA WORDT PROBLEMATISCHER; HONGER KOMT DICHTERBIJ'

boerenorganisaties - verenigd in het ROPPA-netwerk - vooral bescherming van hun eigen markt bepleiten in plaats van concurrentie op een geliberaliseerde wereldmarkt. Daarbij hebben de MOL's al bijna volledige toegang tot de EU-markt via het *Everything But Arms-verdrag*. In de praktijk is dit weinig zeggend, omdat zij de concurrentie niet aankunnen met de meest efficiënte producenten. In de textielindustrie bleek dit bijvoorbeeld door het einde van het Multi Vezel Akkoord op 1 januari van dit jaar. De MOL's verloren hun exportquota naar de EU, waardoor duizenden arbeidsplaatsen verloren gingen in Zuidelijk Afrika, en landen als Bangladesh en Cambodja. Ook in Zuidelijk Europa gingen banen verloren. De grote winnaar was China, de meest efficiënte

CARRIE

KINDERBERGING

Er zijn meisjes die beginnen op de peuterspeelzaal al met het bakken van moederkoeken. Die scholen zich in de poppenhoek in zuigelingenverzorging. En als die een kind krijgen, weten ze intuïtief wat ze ermee moeten doen.

Ik niet.

Ik raak in paniek. Als een baby zoetjes ligt te slapen, denk ik dat hij in een coma is geraakt. Als hij huult, denk ik dat hij elk moment in diezelfde coma kan raken. Ik mis al het instrumentarium van een goede moeder. Behalve mijn elleboog dan. Als mijn kinderen 's nachts huilden, zette ik die stevig tussen de ribben van mijn lief annex hun vader. En zei: 'hé, je wordt geroepen.'

En ik had kinderopvang, veel kinderopvang. Mijn eerste kind werd vier jaar lang liefdevol opgevangen in een groep met acht kinderen, twee gediplomeerde leidsters en een stagiaire. Mijn tweede kind, een meisje, kwam later op dezelfde crèche terecht. Maar zat in een groep van twaalf kinderen, met een gediplomeerde leidster plus een stagiaire. En toen het kind van mijn zus – weer een paar jaar later – ook naar die crèche ging, was de groepsgrootte gestegen naar veertien kinderen en stond daar vaak alleen die ene stagiaire op.

Dat is zo het gevolg van bezuinigingen. Van kinderopvang met een heleboel pedagogische doelen was onze crèche verworden tot bewaarplaats.

Nou zijn er ook moeders die hun kind bewaren in plaats van opvoeden. Ik zag een aflevering van het EO-opvoedprogramma 'Schatjes', waarin een vrouw twee honden had en drie kinderen. En als ze er genoeg van kreeg – ongeveer tien keer per dag – zette ze die honden in een kooi in de huiskamer en die kinderen in de berging van de gang.

Meneer Jozias van Aartsen heeft die aflevering van 'Schatjes'

denk ik ook gezien. Want hij wil nu zo'n zelfde berging, maar dan op scholen. Waar kinderen van 's ochtends half 8 tot 's avonds half 7 'bewaard' kunnen worden. Onder leiding van bijstandsmoeders die op die manier gedwongen weer aan het arbeidsproces moeten wennen. En in plaats van voor hun eigen kinderen te zorgen dat voor anderen moeten gaan doen. Alsof elke moeder daar geschikt voor zou zijn. Ik ben zelf toch het levende bewijs dat dat niet zo is.

Waar slaat dat dan ook op, meneer Jozias van Aartsen? Heeft u nooit gehoord dat kinderen opvoeden een moeilijke taak is? Overal in Europa is kinderopvang keurig geregeld. Kinderen op een crèche leren wachten op hun beurt, ze leren delen en spelen met anderen, - dus ze worden er sociale mensen van.

'WAAR SLAAT DAT OP, MENEER JOZIAS VAN AARTSEN?'

Vaders en moeders kunnen in datzelfde Europa overal met een gerust hart gaan werken, want gaat er qua ontwikkeling iets mis met hun kind, dan is de gediplomeerde hulp dicht in de buurt. Maar in plaats dat we dat van de rest van Europa afkijken, komt meneer Jozias van Aartsen in Nederland met een plan van kinder-berging. Zonder enige garantie op pedagogische kwaliteit.

Vind u het gek, meneer Jozias van Aartsen, dat ik bang ben dat dit kinderopvangplan van u net zo gedoemd is te mislukken als uzelf? Of als ik het met mijn elleboog zou mogen zeggen: 'hé, er wordt geroepen. Of je alsjeblieft je mond wilt houden, als je er toch geen verstand van hebt!'

carrie1@chello.nl

'Iets meer zingeving, graag

Hoezeer het humanisme ook cirkelt om respect en waardigheid, er schuilt toch een gevaar van reductionisme en individualisme in. Psychologe Hans Alma pleit voor een balans tussen geborgenheid en transcendentie.

Met een bijna religieus verlangen naar zingeving bouwt ze aan een 'dialogisch' humanisme.

TEKST **ARJAN POST**
FOTOGRAFIE **ERIK KOTTIER**

"Een levensbeschouwing slechts opgevat als betekenskader is mij te arm," zegt Hans Alma (1962), hoogleraar Psychologie en Zingeving aan de Universiteit voor Humanistiek. "Een wezenlijke functie van een levensbeschouwing is juist het alert maken voor waarden en idealen, spiritualiteit en inspiratie. Voor zingeving kortom."

Als je niet wist wie het zei, zou je misschien een evangelische agenda bevroeden. Of een lonken naar het 'ietsisme'. Maar het zijn de woorden van de humanist Alma, en ze gebruikt die woorden voortdurend en welbewust. In haar werk, zoals haar inaugurele rede van maart dit jaar, maar ook in het gesprek aan de eettafel thuis.

Akkoord, ze raakte al vroeg vertrouwd met het idioom van 'appelleren' en 'aangeraakt zijn'. Ze groeide op in een luthers gezin, deed onderzoek in kerkelijke kring. Ze ging godsdienstpsychologie studeren, het vak waarin ze tevens universitair docent is aan de Universiteit Leiden. Daar onderzocht ze ook of ze zélf openstond voor godsdienstige prak-

tijken en religieuze ervaringen. Maar de zoektocht die haar tot dan toe had beziggehouden kwam daar ten einde: "Ik vond er geen aansluiting mee, het was een bevestiging om dat uiteindelijk te accepteren."

Wat bleef waren de existentiële vragen, de kleine en de grote van het alledaagse samenleven, en dus die taal. Die toch wat onhumanistische taal is ze altijd blijven koesteren, zegt ze, omdat die ruimte biedt aan alles wat het eigenbelang overstijgt: waarden, vragen, twijfel, verwondering. Ze noemt zichzelf ook het liefst agnost.

HANG NAAR HOGER HONING

In haar zin in 'zin' staat Alma bepaald niet alleen. Zie de groeiende hang naar hoger honing, de brede religieuze en culturele opleving. Niet alleen in de hulpverlening en de geestelijke gezondheidszorg, vooral ook in het harde bedrijfsleven met zijn zachte *teamspirit* en *mental coaches*. Overal dat zoeken naar cement, centrale noemers. Inspiratie! Maar tegelijkertijd lijkt niets zo onbevredigd als juist die behoefte. Is het niet gewoon te veel gevraagd, te veeleisend? Alma: "Zingeving is inderdaad een pro-

blematisch begrip: wat is er dan te geven? We moeten ook niet te veel nadruk leggen op antwoorden, op onmiddellijk welbevinden. Alsof er een eenduidig antwoord zou bestaan op existentiële vragen. Het gaat mij om de richting, het gezamenlijk zoeken. En daarmee om het verbeeldingsvolle verband waarin je op anderen betrokken bent."

En ja, geeft ze toe, dat is wat religie (letterlijk: *dat wat bindt*) vóór heeft op een meer verstandelijke levensbeschouwing. Hoeveel rituelen en viering kent het humanisme nu helemaal? Maar Alma is niet blind voor de bezwaren van betovering. "Net als seculiere programma's – emancipatiebewegingen, politieke stromingen – kennen ook religies een intrinsieke uitsluiting. Er zijn altijd groepen die er níet bij horen, al dan niet gesanctioneerd door een hogere macht. Dat is het gevaar van te veel binding." Zo komt Alma steeds weer uit bij het humanisme, bij háár humanisme. "De kracht van het humanisme-als-levensbeschouwing schuilt voor mij in het dialogische: respect voor de ander, je openstellen voor het vreemde." Dat lijkt vanzelfsprekend, maar eigenlijk is het

'HOEVEEL RITUELEN
EN VIERING KENT
HET HUMANISME
NU HELEMAAL?'

ook een kritiek op het humanisme. "Er is méér dan rationele argumenten en de nadruk op individuele verantwoordelijkheid. Het vooruitgangsgeloof dat

'DE TOEGANG TOT CULTUURHISTORISCHE TRADITIES ZOU GROTER MOETEN WORDEN'

gekeerde esthetische elite, maar het is evenzeer een onbegrensd domein van verbeelding en "transcendentie". In haar oratie 'De parabel van de blinden' staat Alma stil bij het gelijknamige doek van Brueghel de Oude, waarop zes blinde mannen staan. Of eigenlijk vijf, de zesde is bezig te vallen. Het is een diffuus en wat onheilspellend doek. Wilde Brueghel de zinloosheid van het bestaan uitbeelden? Voor Alma zelf, schrijft ze, is het een "door en door humanistisch werk" waarin haar "verlangen naar zin" wordt geïllustreerd. Dat wij toeschouwers die arme blinden kunnen zien, moeten zien, is al een oproep tot consideratie met anderen. Het is "de duurzame bereidheid zich te laten raken" en ons de ogen te openen voor de wereld om ons heen. Een "persoonlijke resonantie", aldus Alma.

Die manier van kijken, "bijna religieus" en "voorbij het feitelijke alleen", raakt voor Alma aan het humanisme zoals dat haar voor ogen staat. "Die perceptie geeft vorm en kleur aan je leven, in nauwe relatie met anderen. Zo zijn veiligheid en zelfstandigheid in evenwicht met nieuwsgierigheid en het overstijgen van het strikt persoonlijke." Die twee fundamentele menselijke motieven – een terugkerend element in Alma's werk – hoeven niet tegen elkaar te worden uitgespeeld, "geborgenheid" en "trans-

in sommige vormen van humanisme centraal staat, stelt hoge eisen aan individuen. Wanneer dat niet genuanceerd en aangevuld wordt, kunnen op zichzelf nobele doelstellingen vervallen tot vrijblijvendheid, onverschilligheid en reductionisme."

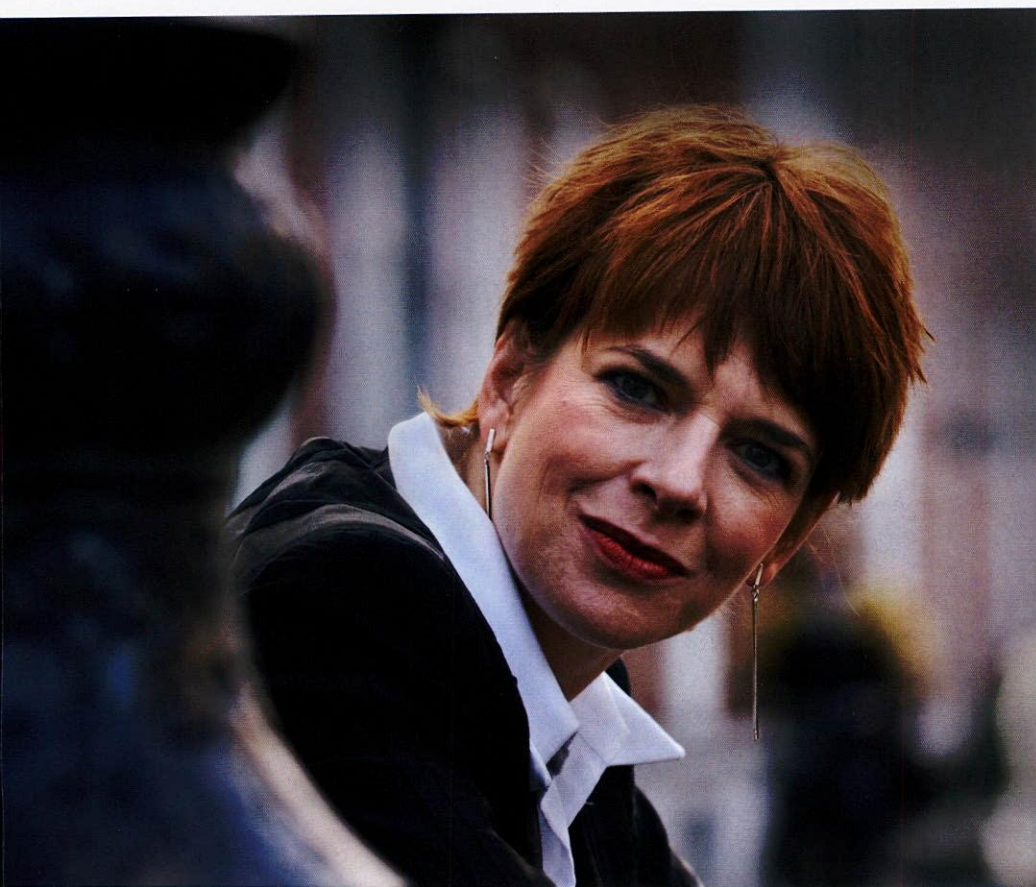
DOMEIN VAN VERBEELDING

Precies om het cerebrale Verlichtings-humanisme open te breken, heeft Alma de muziek van de religie nodig. "Sociale waarden blijven in het luchtledige hangen als er geen [kader] voor bestaat. Naast alle goeds dat de Verlichting heeft gebracht, is dat toch wel de schaduw ervan: het gemeenschappelijke is te weinig uitgesproken. Zeker in een wereld waarin solidariteit en respect onder druk staan. Nieuwe vormen kunnen ons helpen bij de vraag: verbonden, maar met wie dan? Op welke manier?" Ze geeft een voorbeeld van zo'n kader.

"Geestelijk verzorgers zouden het persoonlijk verhaal van patiënten kunnen relateren aan verhalen uit de wereldliteratuur. Dat verbindt mensen met hun omgeving, met iets dat hen zelf overstijgt. De toegang tot cultuurhistorische tradities zou groter moeten worden. En daarmee de toegang tot waarden en inspiratie."

Komt dat niet neer op de bijbel lezen als een negentiende-eeuwse roman? Tja, in dat boek leest ze niet vaak meer. "En toch," benadrukt Alma, "zou ik de bagage van mijn opvoeding niet willen missen. Maar nu kan ik daarvoor terecht bij verschillende religieuze tradities, het Griekse denken, het Renaissance-humanisme en – ondanks de bezwaren – de Verlichting. Al die bronnen bevatten voor mij het dialogische."

En er is nog een ander kader voor dat zachtere humanisme: kunst. Dat is misschien het speeltje van een in zichzelf

cendentie” moeten met elkaar in balans worden gebracht.

Maar waarom moet dat eigenlijk? Alma lacht. “Dit is inderdaad een normatief element in mijn denken. Maar als psycholoog zie ik nu eenmaal dat het leven rijker is naarmate je de gerichtheid op jezelf kunt overstijgen. En dat is natuurlijk een humanistisch ideaal: een zinvol leven bieden aan zoveel mogelijk mensen. Daar moet je moeite voor doen, je moet er iets voor op het spel zetten. Alleen dan is wederzijdse erkenning van mensen mogelijk.”

Zin als ‘product’ van sociale relaties: het laat zien dat individuen niet zonder elkaar kunnen, niet zonder elkaars respect en niet zonder elkaars waardering. Die behoefte aan het ‘dialogische’ lijkt steeds groter te worden, zegt Alma, maar de prijs ervan groeit mee. Het vraagt het uitstellen van directe behoeftenbevrediging en het opschorten van het eigen vertrouwde perspectief. “De bereidheid om je eigen visie ter discussie te stellen.”

Heette dat vroeger niet gewoon cultuurrelativisme? Nee, zegt Alma, dat hoeft het niet te zijn. “Mensenrechten en de gelijkwaardigheid van man en vrouw

‘ZIJN WE IN STAAT DE PERSÓÓN TE ZIEN IN DE-VROUW-MET- HOOFDDOEK?’

zijn voor mij van onvoorwaardelijk belang; maar tegelijkertijd moeten we niet vergeten kritisch naar onszelf te kijken. Juist in deze tijd van geharnaste standpunten en vooroordelen, want daarmee sluiten we de weg voor de dialoog af. En erger: we werken naar een zichzelf waarmakende voorspelling toe. Denk alleen al aan de moslims die we tegen ons in het harnas jagen.”

Ze weet dat het niet het gelukkigste moment is om iets van de eigen geborgenheid op te geven. Maar eigenlijk is het dat nooit. “Het is weliswaar moeilijk om in een tijd van angst een open gesprek te voeren over respect en waarden. Maar dat is geen excuus om jezelf tot maat der dingen te verklaren. Zijn we in staat de persóón te zien in de-vrouw-met-hoofddoek? Zijn we ons bewust van de discrepanties in ons denken?” Ze is zelf ook wel eens bang geweest als ze ’s avonds op straat een zwarte man tegen-

kwam: een confrontatie met haar eigen neiging tot vooroordeel en discriminatie. Ze bedoelt maar: “Een echte dialoog is moeilijk, maar ook noodzakelijk om vicieuze cirkels te doorbreken.”

Die doorbraak, daar gaat het om. Op het eerste gehoor lijken Alma’s grote woorden misschien te verwijzen naar een nevel van wierook; maar het is niets minder dan een oproep, ja een appèl tot handelen. “Dit is misschien niet de beste tijd, maar altijd weer duiken er inspirerende figuren op die starre denkbeelden en verhoudingen weten te doorbreken.” En dat is een boodschap aan humanisten, benadrukt ze. Van Brueghel valt te leren dat louter het zoeken naar houvast blind kan maken voor zin. Alma: “Wat heeft dus het humanisme in deze tijd te bieden?” “We praten veel over vrijheid, respect, mensenrechten. Maar hoe waardevol ook, als we die begrippen niet tot onderdeel maken van ons sociale leven, krijg je een schraal en eenzaam betekenskader. En ik wil me steeds weer afvragen: wat betekent respect, hoe geef je het vorm? Dat gevoel voor duurzame aandacht, dat gevoel voor *zin* moeten we levend zien te houden.” ■

Hans A. Alma, De parabel van de blinden. Psychologie en het verlangen naar zin, inaugurele rede Universiteit voor Humanistiek. Humanistics University Press, Amsterdam 2005.

Het bronzen wijnmengvat van Vix

Het manshoge 'wijnmengvat van Vix' is het best bewaarde museale geheim van Frankrijk. Dit bronzen wijnvat, ook wel aangeduid als *crater* in het Engels, en *cratère* in het Frans, vormgegeven als een soort Europa-cup trofee, bevindt zich in een museumpje in het in zeer diepe rust gedompelde Châtillon-sur-Seine, daar waar de Seine zich nog als murmelend beekje een weg baant door de landelijke Côte-d'Or.

Vlak in de buurt van Châtillon-sur-Seine bevindt zich het gehucht Vix, waar op een goede dag in 1953 bij graafwerk de vaas aller vazen, de krater aller kraters, de moeder van alle wijnmengvaten in de grond werd aangetroffen. Vix was op de kaart gezet! Extase en vreugde alom. Maar – zo vroegen historici – wat deed die Europacup-vaas daar eigenlijk in de grond?

De *cratère* werd vervaardigd in Griekstalig Zuid-Italië, in circa 530 voor de gewone jaartelling. De lokale Keltische aanvoerder aldaar – in wat nu de Franse Côte-d'Or Goudkust is – beheerde een cruciaal stukje over-land route tussen de grote rivier Seine die oost-west loopt en de rivieren Saône en Rhône die noord-zuid lopen. Hij was dus de baas over een schakelpunt in de tin-route tussen Cornwall (Engeland) en de brons-makers in Zuid-Italië. Het vat bleek bij nadere historische studie een relatiegeschenk te zijn van Grieks-Italiaanse tin- en brons-handelaren die graag de vreedzame doorvoer van tin zeker wilden stellen. Smeergeld dus. Niets nieuws onder de zon. In Vix werd het prachtige object in dank aanvaard. De 'krater' werd ooit in de grond verborgen en daarna vergeten tot anno domini 1953. Vandaag de dag is het vat het grootste en best bewaarde archeologische object ter wereld. Een wijnvat met een forse inhoud van 1100 liter, een goede 208 kilo zwaar. Fenomenaal

bewaard gebleven. Briljant versierd met de beste en fijnste bronzen ornamenten in de archaïsche vroeg-Griekse stijl die ik ooit in mijn leven heb aanschouwd (en ik heb er al een paar kilometer opzitten in de musea van de wereld) zodat ik driemaal naar lucht moest happen bij de eerste aanblik.

DAME MET HAAR OP DE TANDEN

Gegeven het culturele imperialisme en centralisme dat in Frankrijk al sinds Lodewijk de Veertiende hoogtij viert, zou het niet meer dan 'normale' zijn geweest als dit super-object in 1953 liefdevol in ruisend zijdepapier zou zijn ingepakt en enkele reis zou zijn vervoerd richting Louvre, het centrale museum van de Republiek. De lokale Châtillonse cheffin van heemkunde en archeologie, een ferme dame die ter plaatse de opgravingsspade en het museumpje beheerde, moet vuur in de ogen en haar op de tanden hebben gehad, want zij slaagde er – tegen alle traditie en redelijke verwachting in – het object voor haar stadje te bewaren. Lokaal belang ging plotseling voor landsbelang. Museaal gesproken is dat denk ik een van de minder gelukkige besluiten van de twintigste eeuw geweest, want het stadje ligt

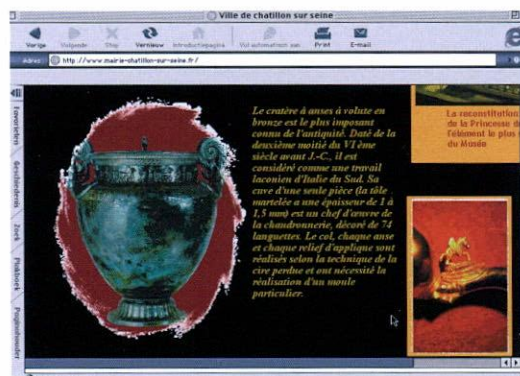
ver weg van alle huidige snelwegen en is alleen voor de doorzetter te bereiken per *route nationale*. Het kost vanuit de bewoonde wereld toch snel (heen en terug) een volle dag rijden om deze schat op te zoeken.

Het verstoppert van de *cratère* in de rimboe is tevens het trieste verhaal van de moeder van alle gemiste kansen op het gebied van Internetsites.

Twee jaar geleden is de directeur van het museum benaderd door een webmaster om samen met een Franse Technische Hogeschool geheel gratis een multimedia-internetsite in te richten waarin dit wijnmengvat op goede wijze in 3D afbeeldingen films zou worden gepresenteerd aan de wereld.

Desinteresse vierde echter hoogtij. De culturele bazen in Parijs, Châtillon en de Goudkust deden een plas en alles bleef zoals het was. Nee – toch niet helemaal – er is sindsdien wel degelijk een micro-home page van het stadhuis verschenen die hierbij van ons meteen de Internet poedel-prijs met stip voor heel 2005 krijgt.

Kees Kaldenbach

<http://www.mairie-chatillon-sur-seine.fr>

Vluchtelingen kunnen niet meer rekenen op bescherming

Op het predikaat 'gastvrij' kan Nederland zich anno 2005 niet meer laten voorstaan.

De oogst van het Fortuynisme is manifest: asielmigratie is inmiddels ronduit ongewenst.

De hardvochtigheid regeert, tegengeluid komt moeizaam door. De praktijk neemt intussen desastreuze vormen aan, het reservoir van illegaal verklaarden dijdt almaar uit.

TEKST **HELEEN HÖRMANN** FOTOGRAFIE **WFA/REUTERS**

Lange Frans en Baas B. rappen in hun ode aan Nederland: "(Ik) kom uit het land waar je doorheen rijdt in drie uurtjes, met een ander dialect elke tien minuutjes, kom uit een land waar op papier een plek voor iedereen is." Op papier ja. Gastvrij is Nederland al lang niet meer en wil het ook niet meer zijn. Nederland werpt een dam op tegen migratie, de asielmigratie voorop. Dat is geen taboe mee, dat is beleid.

"Eerlijk gezegd was ik vorig jaar rond deze tijd volledig uitgeblust, ik zag het asielrecht niet meer zitten. Veel collega's van mij stoppen ermee en laten het hoofd hangen. Maar ik voel me nu weer strijdbaar. Het onbeschaafde gedrag van mevrouw Verdonk, dat inspireert me om m'n best te doen." Frans van Haaren, advocaat in Amsterdam, is al meer dan twintig jaar gespecialiseerd in asiel- en vreemdelingenrecht. In die tijd heeft hij heel wat bewindslieden van het 'hoofdpijndepartement' overleefd. "Tot en met Cohen, en zelfs Nawijn, begreep ik dondersgoed waarom ze bepaalde maatregelen namen, ook al was ik het vaak niet met hen eens. Maar sinds Verdonk kan ik geen begrip meer opbrengen."

Vlak voor het interview met Van Haaren, in een pand aan het Damrak, vraag ik of ik even van het toilet gebruik mag ma-

ken. Van Haaren geeft me een grote sleutel die toegang geeft tot de toiletruimte. Achter weer een andere deur bevindt zich het eigenlijke toilet. De gesloten toiletklep is gedecoreerd met een motief van prikkeldraad. Het tegenwoordige restrictieve asielbeleid van Nederland wordt hier aanschouwelijk gemaakt. Zo moeilijk is het geworden om als vluchteling Nederland nog binnen te komen (sloten, deuren en prikkeldraad), en als dat toch lukt, is de kans groot alsnog 'weggespoeld' te worden, terug naar de malaise van het herkomstland, of nog waarschijnlijker, de illegaliteit in, in het riool van Nederland.

SFEER VAN VERDACHTMAKING

"Nederland is met z'n asielwetgeving op dit moment een van de strengste landen in Europa," zegt Paul Minderhoud, als jurist verbonden aan het Centrum Recht Migratie van de Nijmeegse Radboud universiteit. "Ook in Europees verband zie je een afname aan asielverzoeken, maar in Nederland is de daling sterker." In 2000 klopten nog ruim 43.000 asielzoekers aan in Nederland, tegen nog geen 10.000 afgelopen jaar, waarvan bovendien ruwweg de helft uit herhaalde asielverzoeken bestond. Het lopende jaar lijkt iets hoger uit te vallen,

Iraanse vluchtelingen in hongerstaking in het verwijdercentrum Ter Apel protesteren tegen hun uitzetting.

maar weinig blijft het. Minister Verdonk van Vreemdelingen en Integratie kan tevreden zijn, en dat is ze ook. Verdonk staat aan het hoofd van 'de asielmachine', zoals Toine Heijmans het in zijn zopas verschenen gelijknamige boek noemt. Een machine die "snel en pijnloos" échte vluchtelingen van asieltoeristen zou moeten scheiden, maar die

'NEDERLAND IS MET Z'N ASIELWETGEVING NU EEN VAN DE STRENGSTE LANDEN IN EUROPA'

vooral gebouwd is "om Nederland te beschermen tegen nog eens zo'n invasie van vreemdelingen. Hij moest een boodschap uitdragen: geen plek voor gelukzoekers." Trees Wijn, hoofd beleid van VluchtelingenWerk, denkt dat de daling aan asielverzoeken in Nederland inderdaad "veel te maken heeft met de beeldvorming dat Nederland niet bepaald zit te wachten op asielzoekers. Nederland doet er alles aan om dat afschrikwekkende imago te behouden." Dit beleid straalt ook

uit op het Nederlandse integratiebeleid. Ook al zo'n papieren mythe. Lange Frans en Baas B.: "(Ik) kom uit het land met de meeste culturen per vierkante meter, maar men is bang om bij de burens te gaan eten, en integratie is een schitterend woord, maar shit het is fokking bitter wanneer niemand het hoort." Asielzoekers, zegt Wijn, worden geassocieerd met criminelen en illegalen en zo verdacht gemaakt. Dat maakt hun integratie steeds lastiger." Ook Paul Minderhoud maakt zich zorgen om de uitstraling van het asielbeleid op de integratie van toegelaten asielzoekers. "Als je wilt dat migranten hier integreren, moet je een sterke rechtspositie voor ze creëren. Ze niet te lang in onzekerheid laten of ze hun status misschien weer kunnen kwijtraken. Ze toegang geven tot onderwijs en de arbeidsmarkt. Als ze een status krijgen, kunnen ze sneller integreren, en zo niet, dan zijn ze in ieder geval zinvol bezig geweest."

RECHTSBESCHERMING AANGETAST

Inzet van de nieuwe vreemdelingenwet was, althans op papier, een versnelling, vereenvoudiging en kwalitatieve verbetering van de asielprocedure. De versnelling van de procedure

Nieuw aangekomen asielzoekers in het opvangcentrum te Culemborg.

wordt vooral geboekt in de 48-uursprocedure in het Aanmeld-Centrum (AC), waar de asielprocedure begint. *Human Right Watch* noemde deze procedure een “triomf van efficiency boven bescherming van vluchtelingen”. Vier of vijf werkdagen voor twee interviews (eerste en nader gehoor), eerste voorlopige beslissing (‘zienswijze’), verweer van een rechts-hulpverlener en een eerste ‘echte’ beslissing. Vorig jaar werd 40 procent van de asielverzoeken in deze hoogste versnelling afgehandeld.

‘ALS JE WILT DAT MIGRANTEN INTEGREREN, MOET JE EEN STERKE RECHTSPOSITIE VOOR ZE CREËREN’

Is de asielprocedure onder de nieuwe wet eenvoudiger geworden? De asielmachine is en blijft een ingewikkelde machine, want, schrijft Toine Heijmans, “alles moest zorgvuldig worden afgewogen. Er kwamen veel ambtenaren aan te pas, rechters, advocaten, vluchtelingenwerkers, politici, politieagenten. Er moest kennis vergaard van de halve wereld. Welke stam in Somalië liep gevaar? Kon iemand uit Bagdad zomaar worden teruggestuurd naar het Koerdische noorden van het land?” Zo ingewikkeld is het nog steeds. De machine werkt wat sneller en is wat scherper afgesteld, dat vooral.

Volgens Trees Wijn is de nieuwe vreemdelingenwet “op zich geen slechte wet”. Toch heeft ze veel kritiek, vooral op de AC-procedure, waarin ongeveer 40 procent van de asielverzoeken wordt afgedaan. “Die gaat heel snel, te snel. De advocaat heeft daardoor te weinig tijd om zijn werk goed te kunnen doen. Bovendien verloopt het traject erna nog steeds heel langzaam.” Vluchtelingenwerk vindt het verder een slechte zaak dat de tegenwoordige procedure minder ruimte laat om een beslissing van de IND nog te corrigeren. “Onder de nieuwe wet heeft de rechter zich teruggetrokken. De Raad van State is tegenwoordig de hoogste rechter, maar deze toetst nog slechts marginaal.” Het komt erop neer dat de Raad van State niet meer inhoudelijk naar de zaak kijkt, maar nog slechts checkt of de procedure formeel gezien correct is verlopen. “Het is daardoor heel moeilijk geworden om de IND nog tegen te spreken, temeer omdat nieuwe gegevens die een asielver-

zoeker ná zijn voornemen nog inbrengt, een arrestatiebevel bijvoorbeeld, meestal niet meer worden meegenomen.” Ook Verharen vindt dat er te weinig ruimte is om dingen te toetsen en te weerleggen. “Dat noem ik de *license to lie* die de IND heeft verworven.” Hij maakt een vergelijking met het Openbaar Ministerie, dat “ook heel erg is gaan inzetten op productiviteit en daardoor de waarheidsvinding een beetje uit het oog is verloren.” Enige hoop ontleent Verharen nog aan het Europees Hof, dat inmiddels in enkele zaken Verdonk heeft teruggefloten.

TERUGKEERBELEID RAMMELT

Snel of niet, ingewikkeld of niet, is de asielprocedure verbeterd? Kun je zeggen dat de ‘sorteerband’ beter dan voorheen ‘echte vluchtelingen van de neppers kan scheiden’ (Toine Heijmans)? Volgens Trees Wijn is het risico ‘reëel’ dat iemand die bescherming nodig heeft toch geen status krijgt. Verharen gaat verder: “Ik denk dat aan heel veel mensen bescherming wordt onthouden die het in feite zouden moeten krijgen. Tot een jaar of vijf zes geleden was nog het uitgangspunt dat we zo zorgvuldig mogelijk uitzoeken wie bescherming verdient. Tot men vond dat dit onderzoek te lang duurde én men vond dat er te veel ‘bijvangst’ was van mensen die er eigenlijk geen recht op hadden. Nu is het uitgangspunt om kost wat kost zoveel mogelijk mensen tegen te houden, en wel op een manier waar de rechtbank niet aan kan komen. Let wel, we hebben het hier niet over een toets van import op sardines of tomaten, het gaat om mensen.”

Volgens Van Haren is het niet meer uit te leggen wie nog wel en wie niet een status krijgt. Misschien is het gemakkelijker uit te leggen wie grote kans maakt géén status te krijgen. Dat is de asielzoeker die uit een land komt waarvoor geen ‘categoriaal beschermingsbeleid’ geldt (en die landen heb je bijna niet meer, zodat naar landen als Tsjetsjenië en Afghanistan teruggestuurd kan worden), die zonder paspoort of ander identiteitsbewijs Nederland binnenkomt, en/of die niet direct ‘gedetailleerd en geloofwaardig’ zijn redenen om ‘gegrond’ te vrezen voor vervolging in eigen land naar voren kan brengen. En dat zijn véél asielzoekers.

Toch schat Trees Wijn dat het uiteindelijke inwilligingspercentage aan asielverzoeken op de 40 procent uitkomt. “De cijfers van de IND geven een vertekend beeld. Elke negatieve beslissing wordt daar meegerekend, ook als deze later wordt herroepen. In 2001 is er een zogeheten cohortonderzoek gedaan door Nelleke Doornbos, waaruit blijkt dat zo’n 40 procent van de asielzoekers uiteindelijk een status krijgt. Ook bij de afhandeling van de groep van 26.000 asielzoekers kom je op dit percentage uit.”

Hoe dan ook, voor de meeste asielzoekers is en blijft het, na een verkorte procedure dan wel een tergend lange procedure: terug naar af, dat is herkomstland of illegaliteit. Paul Ministerhoud: “Dat terugkeerbeleid is nog altijd niet succesvol. Op papier verlieten vorig jaar een kleine 15.000 asielzoekers Nederland, maar slechts van amper 4000 weten we dat zeker. Voor het overige heb je het over ‘administratieve verwijde-

Somalische vrouw met drie jonge kinderen neemt afscheid van medebewoner in het uitzetcentrum in Ter Apel.

ringen', dat zijn mensen die zich een paar keer niet gemeld hebben bij de Vreemdelingendienst. Vaak belanden ze in de illegaliteit. Lokale overheden zitten daar, ondanks vertrekcentra, nog steeds mee in hun maag."

TOENEMEND VERTREKOVERSCHOT

De trein van minister Verdonk dendert door. Haar migratiebeleid is op alle fronten – kennismigratie misschien uitgezonderd – restrictief. Beperkingen worden immers ook opgelegd

'WE HEBBEN HET NIET OVER EEN TOETS VAN IMPORT OP SARDINES, HET GAAT OM MENSEN'

aan het over laten komen van een partner (gezinsvorming en – hereniging) en aan arbeidsmigratie. Van Haaren: "De dam die is opgeworpen tegen migratie in het algemeen is bijna niet meer te nemen." Bijzonder is dat Nederland ondertussen steeds vaker de rug wordt toegekeerd. In het eerste half jaar van dit jaar hebben 54 duizend mensen Nederland verlaten, tegenover 41.000 nieuwkomers (waarvan dus een kwart asielzoekers). Ook in 2005 hadden we al te maken met een 'vertrekoverschot'. Denk daarbij aan de toenemende vergrijzing, en je kunt er staat op maken dat we nog eens gaan klagen dat

Nederland te leeg wordt in plaats van te vol. Asielzoekers zullen van de trendbreuk niet profiteren. Van Haaren vindt het zelfs een ongepaste gedachte: "Je hebt het dan over demografisch-economische ontwikkelingen. Daar heb ik als vreemdelingenadvocaat niets mee te maken. Ik vind het als argument ook irrelevant. Een goede rechtsbescherming en een goede nakoming van het vluchtelingenverdrag is niet meer of minder dan de bodembeschaving die we in Nederland hebben."

Er wordt veel gemopperd op Verdonk. "Wat mij betreft mag er een nieuwe minister komen. Ik vind het beleid van Verdonk niet goed. We hebben hier niet te maken met een minister van binding, tjonge jonge", verzucht Trees Wijn. Paul Minderhoud kwalificeert Verdonk als een 'minister van desintegratie', en Verharen noemt haar 'minister van polarisatie'. Weinig vleiene kwalificaties zijn het, maar tegelijkertijd wordt benadrukt dat Verdonk 'ook maar een exponent van de tijdsgeest' is. Op dat niveau wringt het. Trees Wijn mist solidariteit, zegt ze, "met landen die in eigen land al jaren de grootste stroom vluchtelingen opvangen en met mensen die in eigen land geen bescherming krijgen." Ook op binnenlands niveau stoort ze zich aan de behandeling van minderheden, allochtonen op de eerste plaats. "Dat staat ver af van een fatsoenlijke beschaving." Wat dat betreft kan Nederland een voorbeeld nemen aan koningin Beatrix, die zich zo lekker liet omarmen door Ali B., die andere rapper. Dát is het land, in de woorden van Lange Frans en Baas B., "dat vrij is sinds vijfenveertig, het land waar ik blijf, vind het er heerlijk... eerlijk." ■

MOHAMMED BENZAKOUR

SHAKESPEARE & DE KORAN

In de *Humanist* 4/2005 is de column van Mohammed Benzakour helaas slechts gedeeltelijk afgedrukt. Daags na verschijnen van het blad heeft de redactie de integrale column alsnog op www.humanist.nl geplaatst. Toch drukken we de column opnieuw af – met excuses van de redactie aan auteur en lezers – gevolgd door Benzakours nieuwe bijdrage.

Goddank, ze bestaan nog, kranteninterviews die het nut van makreelpakpapier overstijgen. ‘Alle vertalers en lezers van Shakespeare’s toneelstukken en sonnetten moeten zich flink omscholen’ (NRC Handelsblad 19 augustus).

Hij heet Jan Jonk en Jan Jonk is de minste niet. Als anglist en specialist Oud-Engels en Oud-Noors is Jan Jonk een autoriteit waarvan er in dit land geen tweede rondloopt. Zie zijn doopceel op internet en u zult bedeesd uw hoed afnemen. Ver weg van de gezwollen theaterwereld van de Randstad, ergens diep in de bossen van het Limburgse Heijen aan de Maas, werkt deze aartspurist met verbeten volharding aan de verplaatsing van Shakespeare’s geest naar ons vasteland, ofwel: hij vertaalt. De sonnetten voltooide hij al in 1979, en sedertdien zwoegt hij onverstoord op diens voltallige verzameling toneelstukken (39 in totaal) – en als de goden meewerken legt hij er voor het zomereinde de laatste hand aan.

Hoe gaat Jan Jonk te werk? Als obsessie en perfectionisme een lichaam kennen, worden ze door Jan Jonk belichaamd. Wanneer er staat *‘I had rather have her chased than chaste’* maakt de knappe kluizenaar ervan: ‘Ik heb ze liever voor gekoos dan gekuis’. Immers, in deze vertaling blijft de essentiële herhaling van *chased* en *chaste* behouden. Waar Shakespeare rijmt, rijmt Jan Jonk ook. En waar in ‘Macbeth’ een zin met tien bijtende s’en voorkomt, zoekt Jan Jonk naar tien bijtende equivalenten, al moet hij daarvoor

de kosmos afreizen.

Een beetje Shakespeare-dilettant zal het dus niet verbazen dat Jan Jonk behoorlijk gruwet van het ‘ondeugdelijke werk’ van populaire Shakespeare-vertalers als Willy Courteaux, Peter Verstegen, Gerrit Komrij, Hugo Claus en Tom Lanoye. En over de nieuwste Ivo van Hove, ‘The Taming of the Shrew’ (vertaald door schrijver Hafid Bouazza) schampt hij fijntjes: ‘Als daarin twee zinnen van Shakespeare klinken zoals hij het had bedoeld was het al veel geweest.’ Nu, wat precies grieft Jan Jonk? Allereerst de stupiditeit om Shakespeare’s Engels te verwarren met hedendaags Engels. De Britse duivelskunstenaar schreef namelijk in het Vroeg Modern-Engels en dat ligt vele malen dichtter bij het Midden-Engels dan bij het hedendaagse. Bovendien vergeet men iets onvergeeflijks: de geest van Shakespeare, zijn *bedoeling*. En met ‘bedoeling’ bedoelt Jan Jonk dat het aantal lettergrepen, klemtonen, ritme, rijmwoorden en assonanties in de vertaling exact moeten overeenkomen met

‘MEESTE DEELNEMERS AAN HET ISLAM-DEBAT BEHEERSEN HET ARABISCH NIET’

het origineel. Maar het ergste van alles: geen van de populaire heerschappen heeft het magistrale ‘Shakespeare’s Words’ van David Crystal überhaupt aangeraakt. Dit boek rekent op ongenadige wijze af met de standaardhandboeken zoals uitgegeven door het fameuze Oxford University Press, waarin de grove fout wordt begaan door eigennamen en woordbetekenissen ‘hedendaags’ te interpreteren. Jan Jonk illustreert: *‘minute’* was in Shakespeare’s tijd de kortste tijdsaanduiding. Tegenwoordig niet, tegenwoordig kennen we de seconde. Dus als er in ‘Midzomernachtdroom’

HET BEROOFDE LAND

staat 'I'll be back in seventy minutes' moet dat logischerwijs worden 'Ik ben terug in zeventig seconden'. Geen steek tussen te krijgen. Shakespeare is onbegrijpelijk zonder nauwkeurig begrip van zijn wereld.

Dit brengt mij op het volgende. We kennen in Nederland zoiets als 'islamdebat'. En aan dat debat nemen vooral niet-moslims deel. Deze deelnemers zijn niet alleen niet-moslims, ze beheersen ook het Arabisch niet (pardon, op *jihad*, *Al Qaida*, *halal* en *Ramadan* na), laat staan de 7^e eeuwse versie ervan. Hoe vaak niet moet ik grinniken wanneer deze Niet Arabisch Spreekende Niet-Moslims (N.A.S.N.M.) weer eens een vrouw-, homo-, of joodonvriendelijke vers opduikelen om vervolgens met het schuim rond de mondhoeven 'de Verlichting' te verkondigen. Tot deze verlichtingspredikanten wil het niet bepaald doordringen maar de koran is toch echt 1600 jaar geleden (1000 jaar vóór Shakespeare!) opgetekend. Bovendien is dit kloekke moslimboek, net als bij Shakespeare, gegoten in rijmdichtvorm en gestoffeerd met een vaak onnavolgbare metaforentapijt waarvan de muziektaalritmische cadans (hardop gedreund) miljoenen gelovigen in trance brengt. Nu, als Jan Jonk ons leert dat vertalen = dichten, dat vertalen = herscheppen van dezelfde muziek, ritme, klank, schoonheid en betekenis van de oorspronkelijke taal in de nieuwe taal, met inachtneming van de historiciteit alsmede de-geest-achter-de-letter-idee, zijn we het dan niet aan onszelf verplicht om in naam van het allerhoogste - Zuiverheid en Schoonheid - een fatsoenlijke vertaling op de markt uit te brengen? Het wachten lijkt mij op een Jan Jonk die de koran ter hand neemt. Dan pas kunnen we kiftien over vermeende anachronismen en andere redevijandige perversiteiten. Eerst de schoonheid, dan de moraal. ■

In mijn kortstondig schrijversbestaan heb ik ettelijke grammen papier ingeruimd voor narigheid. Een van die narigheden betreft de Israëlische bezetting, in de volksmond het 'Midden-Oosten conflict' - een term die ik liever vermijd omdat sommige eufemismen de werkelijkheid onduidelijk verhallen. Ik bedoel, wie spreekt er van het 'Nederlands-Duits conflict' als bedoeld wordt de Nazi-bezetting?

Als adolescent reeds, toen ik politiek nog moest ontwaken, stortte ik mij op deze kwestie en het duurde niet lang of mij werd één ding duidelijk: dit is geen gewone bezetting of conflict, hier wordt een inheems volk langzaam naar de slachbank gestuwd, met als enige ontsnappingsmogelijkheid een enkeltje Jordanië of Syrië. Alle beslissingen uit Tel Aviv, van de bulldozer-, liquidatie- en bottenkraakpolitiek tot de vluchtelingenkampen, checkpoints en de Muur, alles wijst één richting op: Israël wil geen vrede, Israël wil een Groot-Israël; een zionistische staat die zich uitstrekt van de Nijl tot de Eufrat. Een land waar geen plek is voor Palestijnen, laat staan een Palestijnse staat, laat staan een *levensvatbare* Palestijnse staat. Alle 'vredesonderhandelingen' ten spijt, want dat zijn uitgekookte PR-rituelen met geen enkel doel dan de wereldopinie om de tuin te leiden. 'Kijk ons eens goedwillend zijn!' Toch wil mijn visie er niet gemakkelijk in, in onze media althans. Dat heeft zo zijn historische redenen. Dus word je maar afgeserveerd als ordinaire 'Israël-basher', of erger, 'antisemiet' - de ultieme gifstok, de verbale gele ster, geestdriftig aangewend door organisaties als het Cidi en figuren als Paul Brill, Elsbeth Etty & eega.

Hoog tijd voor een proef op de som, dacht ik, laat ik eens de nieren savoureren in eigen saus. Ofwel: een hoogstpersoonlijk bezoek aan het Beloofde Land, of zoals ik haar noem, het Beroofde Land.

Tijdens de voorbereidingen betrapte ik mijzelf erop dat ik ►

MOHAMMED BENZAKOUR

stiekem hoopte op een groot ongelijk mijnerzijds. Ik wens- te iets aardigs te kunnen schrijven over Israël. Ik hoopte dat het in het echt allemaal heus wel meevalt, dat de Palestijnen het heus niet zo erbarmelijk hebben, dat Israël heus niet zo kwaadwillend is...maar o Mozes, Jezus, Mohammed! Ik zag een kronkelende betonnen Koningscobra die ontelbare dorpjes in stukken sneed zodat zonen, ooms, opa's gedwongen werden soms meer dan 100 kilometer om te reizen om vaders, dochters, neven aan de overzijde te zien. Ik zag hoe deze Koningscobra enorme landbouw-

'SOMMIGE EUFEMISMEN VERHULLEN DE WERKELIJKHEID ONDULDBAAR'

gronden decimeerde tot luttele hectaren zodat boeren gedwongen werden huisraad te verkopen om het kroost een maaltijd of kledingstuk te kunnen bezorgen. Ik zag oneindig veel roadblocks en checkpoints waar bejaarde Palestijnen vernederd werden door gewapende snotaapjes van 18. Ik zag klinieken (of iets wat daarop leek) waar zieken vuil regenwater dronken omdat Israël alle lokale waterbronnen had vernietigd. Ik zag schoollokalen doorzeefd met kogelgaten omdat Israël kleuters voor 'terroristen' aanziet. Ik zag, ik zag, ik zag...zucht...na zes dagen wilde ik niks meer zien, ik staakte mijn omzwervingen, mijn tax was bereikt. Ik sloot mij op in mijn hotelkamer en kwam er niet meer uit, hoogstens voor een hapje en koffie in oud-Jeruzalem. 's Avonds lurkte ik in de koelte aan de *nargileh* en staarde naar de donkere hemel. Het firmament afturend, op zoek naar een ster, een lichtpuntje. En terwijl mijn ogen langs

de duisternis dwaalden zag ik plotseling iets glimmen. Het waren de stralende kraaloogjes van Palestijnse kindertjes, ik zag ze branden van plezier. Ik zag straatmuzikanten vrolijke strijdliederen zingen, ik zag hoe het armetierige straatvolk elkaar uitnodigde om samen het vasten te breken met dikke dadels en hummus. En zie dat dorp! De allerarmsten wisten hun huisjes op te sieren met knipsels van gekleurd papier die dansten in de wind. Ik zag hoe duizenden gelovigen zich vol overgave bij Al Aqsa lieten neervallen en de grond kusten met een glimlach. Ik zag hoe de vrouwen met geheimzinnige kracht de sluier vastknoopten en als Seherezades door de straten wandelden, zonder dat ook maar één man hen nafloot, aanraakte of überhaupt wat zei. Wat een beheersing, wat een innerlijke beschaving! En ook zag ik midden in een moslimwijk een door Sharon geconfisqueerd pand dat hij liet ombouwen tot een met Israëlische vlaggen bedekte Toraschool - met de kennelijke bedoeling de gemoederen op te hitsen en moslimgeweld uit te lokken.

Maar... helaas voor hem, en alle andere terroristen en misdadigers; dat geweld bleef uit. In de wijken rond *via dolorosa* stuitte ik op wonderbaarlijke vreedzaamheid en broederschap. Jood groette moslim en moslim groette jood. *Salaam* en *shalom*. Steeds weer, steeds luider. Is er dan toch nog hoop, peinsde ik in het vliegtuig. ■

ZIMBABWE

WERELDBERICHT

RAMPZALIGE GEVOLGEN 'SCHOONMAAK'

'Mensen worden weggeveegd, het vuil blijft liggen'

Afrika is bekend om de vele natuurrampen, maar in Zimbabwe wordt de verwoesting momenteel veroorzaakt door mensen.

Agenten en soldaten hebben in opdracht van de regering hele wijken met de grond gelijk hebben gemaakt. Mensen worden gesommeerd om terug te gaan naar hun 'roots', naar hun familie op het platteland om mee te helpen aan de wederopbouw van de agrarische sector.

De straten van de oude volkswijk Mbare in Harare zien eruit alsof er onlangs een aardbeving heeft plaatsgevonden. Overal ligt puin, in de tuinen, langs de kant van de straten en op de weinige pleintjes die de wijk telt. Kinderen spelen in het puin en hier en daar zoeken mensen naar bruikbaar materiaal. Stukken asbest liggen overal verspreid, maar wie maakt zich daar druk over? Enkele muren staan nog overeind en mensen zitten op de grond van de plek waar eens hun huis stond. Ze hebben bijna alles verloren. Een klein meubelbedrijf dat werkgelegenheid bood aan vijf mensen, is veranderd in een zielige hoop puin. De muur met de naam van het bedrijf staat nog overeind en er staan twee bedden buiten. Te wachten op de klanten die ze hebben besteld? Wat er overgebleven is aan huizen in de arme wijken is niet voldoende om zoveel gezinnen te huisvesten. Veel mensen slapen buiten of delen 's nachts een kleine kamer met een andere familie. Drie maanden na de desastreuze operatie 'Murambatsvina' (schoonmaak), die ontelbare huizen in de volkswijken van vrijwel alle steden in Zimbabwe heeft verwoest, zijn duizenden mensen nog steeds dakloos. En binnenkort begint het regenseizoen.

BANKIERSADVIES: OPPAKKEN

Afrika is bekend om de vele natuurrampen, maar in Zimbabwe is de verwoesting veroorzaakt door mensen. Agenten en soldaten hebben in opdracht van de regering hele wijken met de grond gelijk hebben gemaakt. De 'schoonmaak'-operatie begon eind mei, enkele dagen nadat de directeur van de Nationale Bank kleine handelaren en bedrijfjes beschuldigde van zwarte handel. Oppakken en in de cel stoppen, was het advies van de bankier. Twee weken later waren er in het hele land 20.000 mensen opgepakt en tienduizenden kleine bedrijfjes

Foto boven: Kinderen bij wat tot voor kort hun huis was in Kam-buzuma, een dichtbevolkte voorstad van de hoofdstad Harare.

verwoest. Politie en leger dwongen mensen hun waar af te staan en staken vervolgens hun marktkraam of timmerwerkplaats in brand. De hele operatie leverde de staat niet meer dan een paar duizend dollar en enkele tonnen aan levensmiddelen op. Maar de schade aan de economie op lange termijn is niet in cijfers uit te drukken. Honderdduizenden families die in de informele sector een bestaan hadden gevonden, zitten nu zonder noemenswaardig inkomen en zijn aangewezen op voedselhulp. Alsof de vernietiging van de informele sector niet voldoende was, werden vervolgens hele wijken geruimd. Mensen werden gesommeerd om terug te gaan naar hun roots, naar hun familie op het platteland om mee te helpen aan de wederopbouw van de agrarische sector. Terug op het platteland en geconfronteerd met honger zouden ze vast wel bereid zijn om voor weinig geld als landarbeider te werken. De 'terug naar het platteland'-gedachte was ook in het apartheidstijdperk erg populair. Toen heette het terug naar de thuislanden, de *Bantustans*.

DEPORTATIE EN BROODROOF

Koffi Annan zond eind juni een speciale rapporteur en zij concludeerde dat bijna een miljoen mensen waren getroffen door de operatie. Hetzij direct omdat hun huis met de grond gelijk was gemaakt. Het zij indirect, omdat mensen niet meer mochten handelen. Ze mochten dus geen meubels of souvenirs meer maken, geen fietsen repareren of tv's opknappen en geen kapperszaak runnen. In haar rapport geeft ze voorbeelden van hoe er met mensen is gesold. Honderden werden op vrachtwagens geladen en ergens op een kaal stuk land gedumpt. Hun huizen werden ondertussen geruimd, zodat ze nooit meer terug zouden komen. Sommige families

'DE WERELD ZIET HET EN HOORT HET, MAAR WIL HET NIET WETEN'

geladen. Een aantal oudere zieken heeft dat niet overleefd. De rapporteur concludeert dat er onnodig veel leed is veroorzaakt en internationale verdragen zijn geschonden. Zij raadt aan dat schuldigen worden gestraft.

De regering wil niets weten van dit rapport en ontkent alle conclusies. De operatie had ook 'nobeles' doelen, zoals het neerhalen van krottenwijken, de *slums*. Maar als je door de getroffen wijken van Harare rijdt is het overduidelijk dat mensen er veel erger aan toe zijn dan voorheen. De overheid beloofde nieuwe woningen, maar daarvan zijn er slechts een paar honderd opgeleverd. De mensen die uit hun huis zijn gezet, komen niet voor deze huizen in aanmerking, omdat ze geen geld en werk hebben. In Mbare wonen mensen nu zelfs in sloopauto's en oude bussen. In een andere wijk, Hatcliff, werden mensen eerst weggejaagd en hun huizen verbrand, maar na een paar weken mochten ze weer terug en konden weer helemaal opnieuw beginnen. Ook alle voorzieningen in die wijk zoals crèches, opvang voor wezen en zelfs enkele schooltjes, gebouwd met ontwikkelingsgelden, waren in puin geslagen.

De vraag is hoe mensen in vredesnaam weer een bestaan

werden zomaar ergens op het platteland uit de vrachtwagen geladen. Er waren zieke mensen bij die zo van hun bed werden gelicht en op de vrachtwagen

kunnen opbouwen als ze niet mogen werken. Handel is in de wijken verboden. Politie op fietsen en speciaal opgeleide jongeren van de jeugdbrigade, patrouilleren op de oude marktplaatsen en controleren de straten. Hoe kun je je kinderen naar school laten gaan als je geen inkomen hebt en hoe kunnen kinderen leven en spelen, als ze nauwelijks een dak boven hun hoofd hebben? Geen zaak die de minister uit z'n slaap houdt. Hij verhoogde onlangs de schoolgelden, wetende dat veel gezinnen dat niet meer kunnen betalen.

TOTAAL ONTHEEMD

Anthony van veertien ziet er vermoeid uit met rood omrande ogen. Sinds een maand slaapt hij met z'n familie in de open lucht, tussen vier kasten. "Ik doe geen oog dicht en elke nacht ben ik bang dat de politie ons komt halen." Alsof het een misdaad is wanneer je arm bent. "Ik kan het niet meer opbrengen om naar school te gaan, overdag zit ik te slapen." Het aantal kinderen dat niet meer naar school kan gaan door de operatie loopt in de duizenden.

Ook de kinderen uit het artikel in *de Humanist* van juni (3/2005) hebben allemaal een klap gehad van de operatie. De nichtjes Nyasha en Laura, die met vier andere familieleden een kamer deelden in een zwaar verwaarloosd flatgebouw, zijn verdwenen. Nyasha's moeder, een zwaar zieke aids-patiënte, is met de kinderen weggegaan. Niemand weet waar naar toe en of ze ooit weer naar school zullen gaan. Obert woont nog in het gebouw samen met zijn zeven broertjes, neven en nichtjes. Maar zijn inkomsten zijn onzeker, want hij mag geen sandwiches meer verkopen. Waar dit ouderloze gezin dan van moet leven vertelt de overheid er niet bij. Charles, een tengere jongen van twaalf jaar, zit nu bij een oom in Gweru, een stad 220 km ten zuiden van Harare. Zijn onderkomen was met de grond gelijk gemaakt. "Ik maak me zorgen," zegt broeder Kisito van het zorgcentrum Mashambanzou. "Die oom heeft nooit iets om hem gegeven. Misschien moet hij nu hard werken en kan hij niet meer naar school. Ik wil hem graag opzoeken, maar vanwege de benzineschaarste zal dat niet lukken."

We bezoeken een ander weesgezin. Een jongen van een jaar of vijf en gekleed in vossen scharrelt wat rond. Zijn oudste broer, verantwoordelijk voor het gezin, deed het redelijk op school. Hij zag zich echter gedwongen om na twee jaar middelbare school te stoppen en werk te zoeken. Zijn jongere broertjes van zeven en vijf zijn nu de hele dag aan hun lot overgelaten. Het schamele huis is in tijden niet goed schoon gemaakt en overal zijn vliegen. "Soms maken wij het huis schoon. Familieleden wonen vlakbij, maar kijken niet naar de kinderen om."

GEEN TRADITIE VAN VERZET

Het ergste nieuws komt nog. We rijden langs een plek waar eens een hut stond. Hier woonde een ander weesgezin, waarvan de ooms delen van het dak hadden gestolen. Mededogen is geen woord dat bekend is bij de politie en met satanisch genoeg staken zij de hut met het kleine beetje huisraad en kleding in brand. Dat werd de oudste jongen teveel en een dag later maakte hij een eind aan z'n leven. En zo zijn er ontelbare verhalen over kinderen en wezen die het hardst getroffen zijn door de macabere operatie.

Waarom pleegden mensen geen verzet? Ik vraag dit aan Tendency, een weduwe met vier kinderen. Ze weet het niet. Toen haar man nog leefde had hij drie kleine huisjes gebouwd. Een om zelf in te wonen en twee om te verhuren als bron van inkomsten als hij er niet meer zou zijn. Hij installeerde ook een zonnepaneel, want deze wijk heeft geen elektriciteit. Maar op een dag kwam de Zimbabwaanse versie van de Gestapo en schilderde een grote X op de huisjes. Tendency kon kiezen, of de huizen zelf afbreken of bulldozers betalen. Zij koos voor het eerste. Er staan nog een paar muren overeind van een van de huisjes en het gezin dat dit huisje huurde heeft een zeil over de muren gespannen en woont er nog steeds. Ze kunnen nergens anders heen.

Er is geen traditie van verzet sinds de bevrijdingsoorlog in de jaren zeventig. Er zijn geen wijkorganisaties. De partij van president Mugabe is niet gebaat bij mondige mensen. Zij hebben de mensen voorgelouden dat de overheid altijd voor ze zal zorgen. Na de onafhankelijkheid was dat ook zo. Er werd enorm geïnvesteerd in onderwijs en gezondheidszorg. Daar is weinig meer van over, maar mensen protesteren niet. De bevolking van Zimbabwe is erg gelovig en de meeste kerken willen niets van verzet weten. Bidden voor verandering is een van de weinige dingen die gelovigen mogen doen. En dat doen ze ook. In de krant staan dagelijks oproepen voor gebedsdiensten. Hoe meer crisis, hoe meer geloof: in Zimbabwe barst het van de nieuwe sekten en kerkgenootschappen. Deze bieden niet alleen spirituele inspiratie, maar geven ook armenzorg en toegang tot mensen met meer macht en invloed. Van de grote groep kerken zal de roep om verandering en verzet in ieder geval niet komen. Wel hebben ze een belangrijke rol gespeeld in noodopvang en noodhulp na de operatie.

EEN 'BETER LEVEN'

De overheid blijft het rapport van de VN-missie bagatelliseren en het ziet er naar uit dat ze ermee wekomt. Zimbabwe staat niet hoog op de politieke VN-agenda. In de kranten wordt dagelijks gerapporteerd over de voortgang van een nieuwe operatie, 'Garikai', oftewel een beter leven. Er zouden huizen en scholen worden gebouwd en de marktverkopers mochten weer terug naar de markt. Maar pas na een selectieproces, dat voorrang geeft aan partijleden, militairen en politie, als dank voor de loyaliteit.

De regering heeft herhaaldelijk verkondigd dat de 'schoonmaak' was gestopt. Maar dat geldt alleen voor de betere wijken, waar de partijbonzen wonen. Daar is geen enkele woning gesloopt, wordt de vuilnis elke week keurig opgehaald en wordt de golfbaan, ondanks de waterschaarste, netjes besproeid.

De razzia's tegen bezitlozen gaan echter gewoon door. Het puin dat achterblijft wordt niet opgeruimd, en dat geldt ook voor de opgestapelde vuilnis. Zoveel is duidelijk: operatie 'schoonmaak' in Zimbabwe richt zich niet op vuil maar op mensen. Mensen die de staat niet kan gebruiken. De wereld ziet het en hoort het, maar wil het niet weten. ■

Bovenste foto: Kinderen bij de resten van hun ouderlijk huis in Bulawayo, 450 km ten zuidwesten van Harare.

Onderste twee foto's: Vernielde huizen in Zimbabwe's hoofdstad Harare.

WERK IN UITVOERING

TEKST JOSEPHINE KRIKKE

Wat doen hulporganisaties in de praktijk? In deze aflevering: het Nederlandse Rode Kruis, dat niet alleen noodhulp biedt bij rampen, maar ook sociale steun geeft aan mensen in Nederland. In oktober vlogen 46 gehandicapten en chronisch zieken voor een dagtocht naar Mallorca.

Dagje Mallorca met het

Harrie Hartemink glundert. Hij gaat nooit met vakantie en heeft nog nooit in een groot vliegtuig gezeten, maar nu hangt hij dan toch hoog in de lucht. Op zijn vertaalcomputer toetst de 20-jarige Harrie in wat hij wil zeggen. De spierziekte die hij op zijn tiende kreeg, verhindert hem de dingen te doen die voor veel mensen normaal zijn. Het Rode Kruis organiseerde daarom voor hem en 45 andere chronisch zieken en gehandicapten een dagtocht naar Mallorca. Samen met vliegtuigmaatschappij Martinair, die voor de 35e keer een vliegtuig beschikbaar stelde.

Vrijwilliger Karin Kuin zit ontspannen naast Harrie. Ze had hem nog niet eerder ontmoet, maar is gewoon naast hem gaan zitten om hem tijdens deze vliegreis te helpen. Voor de tweede keer gaat ze mee met de dagtocht per vliegtuig. Daarnaast is ze regelmatig actief voor het Rode Kruis op het schip J. Henry Dunant voor aangepaste vakanties. Kuin vindt haar werk, dat vandaag onder andere bestaat uit het duwen van de rolstoel en helpen bij het eten en naar het toilet gaan, een kleine moeite. "Door iets kleins te geven, doen we deze mensen zoveel plezier. Voor hen is er in het dagelijks leven ontzettend weinig tijd. Persoonlijke aandacht, daar is in de zorg geen ruimte meer voor." Net als de andere vrijwilligers aan boord vertelt Kuin dat ze "besmet" is met het "Rode Kruis-virus". "Het is zo geweldig om de vreugde van de vakantiegangers te zien. Door alleen al een hand vast te houden van iemand draag je daaraan bij. Ik word er altijd warm van." Ze kijkt naar Harrie, die van de purser een petje krijgt. Hij straalt en zet hem meteen

bovenop zijn oude pet. Straks mag hij in de cockpit kijken, net als alle andere passagiers.

ALLEDAAGSE DINGEN DOEN

Het Internationale Rode Kruis werd in 1863 opgericht voor hulpverlening aan oorlogsslachtoffers. Na de Eerste Wereldoorlog ontstond het idee om ook vrijwilligers in te zetten buiten oorlogstijd. Inmiddels zijn meer dan 170 nationale Rode Kruis- en Rode Halve Maanverenigingen, zoals ze in veel islamitische landen heten. Daardoor is het de grootste hulpverleningsorganisatie ter wereld.

"Het Nederlandse Rode Kruis is vooral bekend om de hulp die we bij rampen in het buitenland bieden, maar in ons land zijn ook 20.000 vrijwilligers actief," vertelt directeur Cees Breederveld. In Nederland is de organisatie onder andere actief op het gebied van eenzaamheidsbestrijding. Vrijwilligers zijn actief met huisbezoeken, oppashulp, vriendendiensten, telefoonsirkels en aangepaste vakanties. Directeur Breederveld: "Voor chronisch zieken en gehandicapten is de kans groot om in een sociaal isolement te raken. Het is voor hen een hele opgave om met mensen in contact te komen. Kijk alleen al naar de toegankelijkheid van cafés, die zijn vaak niet uitgerust voor rolstoelen." Breederveld benadrukt dat dat een van de speerpunten van het Rode Kruis is. "Die mensen moeten ook de dingen kunnen doen die wij gewoon vinden."

Ook biedt de organisatie in Nederland aangepaste vakanties aan in een hotel en op een vakantieschip. Bij grote evene-

FOTO BASTIAAN VAN MUSSCHER/CAPITAL

Rode Kruis

menten helpen de EHBO-vrijwilligers van het Rode Kruis. Daarnaast is er een afdeling voor het opsporen van personen uit rampgebieden en verstrekt het Rode Kruis gegevens over lotgevallen uit de Tweede Wereldoorlog en het voormalig Nederlands-Indië.

DANSEN IN DE ROLSTOEL

Op het vliegveld van Mallorca worden de passagiers met een rolstoel via een liftje naar beneden gebracht. Medewerkers van het vliegveld en vrijwilligers van het Nederlandse en het Spaanse Rode Kruis helpen mensen uit het vliegtuig. Anderhalf uur later zit iedereen in de bussen die hen naar een hotel zullen brengen voor een buffet en een bezoekje aan de boulevard van Palma Nova. Vrijwilliger Karin Besuijen, al jaren actief voor het Rode Kruis: "Het is normaal gesproken al moeilijk om één rolstoeler mee te nemen in een vliegtuig, laat staan een hele groep." Besuijen ziet grote veranderingen bij de mensen na een dag als deze. "Vorig jaar was er een jongen mee die voor het eerst op het strand kwam. Hij heeft de hele tijd het zand door zijn vingers laten glijden en was daar ontzettend gelukkig mee. Later kreeg ik nog een e-mail van zijn ouders, waarin stond dat ze nu wisten dat ze met hem op vakantie konden gaan."

Bij het zwembad van het hotel waar de lunch plaatsvindt, klinkt rond het middaguur muziek van Frans Bauer en Marco Borsato. De gasten dansen mee in hun rolstoel en het vliegtuigpersoneel zet de polonaise in. Dick van Eik, voormalig

slager, rookt achter elkaar shagjes en kijkt tevreden naar het tafereel. Vanaf januari hebben hij en zijn vrouw, die ook is meegereisd, naar deze dag toe geleefd. Vijf jaar geleden verloor Van Eik beide benen, waarschijnlijk door een fout van het ziekenhuis. Ze hebben nog nooit gevlogen en dat lukt nu financieel ook niet meer. "Onze kinderen willen ons meenemen op vakantie", vertelt Van Eik. "Maar op tv heb ik wel eens gezien hoeveel gesjouw dat betekent voor een gehandicapte. Dus ik wilde het eerst uitproberen." Het valt hem en zijn vrouw tot nu toe "honderd procent mee". Corrie van Eik vindt de dagtocht "fantastisch". "Vijf jaar geleden had ik niet gedacht dat hij ooit nog hier zou komen", zegt ze met tranen in haar ogen. "We leven met de dag, en vandaag betekent dat: heel erg genieten."

VRIJE DAGEN OPNEMEN

Ook al betreft de lucht en miezert het een beetje, even later liggen een aantal gasten samen met vrijwilligers en de vliegtuigbemanning in de Middellandse Zee. Sommigen blijven aan de kant en baden pootje. Als de stewardessen, met hun outfit nog aan, in het water worden gegooid, klinkt een luid gelach. "Kijk, dat bedoel ik nou," refereert vrijwilliger Karin Kuin aan haar woorden in het vliegtuig. "Die kleine dingen maken het verschil. Mensen zijn vaak verbaasd dat ik vrije dagen opneem voor dit werk. Maar wat zijn die dagen, als je er zoveel vreugde voor terugkrijgt?" Terug in het vliegtuig zit Kuin weer naast Harrie. Hij steekt zijn duim op. Deze tocht, en vooral zijn bezoek aan de cockpit, is hem uitstekend bevallen.

Bungee jumpen

"Ik heb geslapen in de open lucht, omringd door onbekende geluiden en lichtgevende oogjes in het donker. Ik heb een paar seconden stil gehangen tussen een brug en een rivier tijdens het bungee jumpen. En ik heb stieren gecastreerd. Dingen die ik van tevoren niet bedacht had!

Toen ik op mijn achttiende uit Roosendaal vertrok, wilde ik in elk geval negen maanden door Australië trekken en op een boerderij werken. Ik was benieuwd naar het dagelijks leven in een heel ander land en mijn opa had een kwekerij, waardoor ik dacht dat ik dat 'gewone leven' zou kunnen meemaken op een

'ALS JE SAMEN WERKT, HEB JE LOL. **TEGELIJK MOET JE WEL AANPAKKEN VIND IK'**

landbouwbedrijf. Maar het was meteen al heel anders, vooral zo groot! De ranch had een grondgebied zo groot als Roosendaal, en de vleeskoeien en schapen liepen overal. Dat was in de buurt van Sydney, waar ik met nog twaalf Nederlandstalige jongeren aan was gekomen. Een reisorganisatie voor backpackers had mijn heen- en terugreis geregeld, en een plek op een boerderijschool. Verder wilde ik het zelf regelen. Eigenlijk zou ik na het Havo-examen met een vriend gaan, maar hij was gezakt. Ik ging toch, want als je ouder bent, wordt je leven geregelder en komt reizen er misschien niet van.

Bij aankomst brachten we onze spullen naar een hostel, een soort jeugdhoeve, en daarna nam een gids ons mee naar cafés waar veel backpackers komen. Ik raakte meteen aan de praat, want iedereen doet hetzelfde: alleen of samen rondtrekken. Dat gaf een goed gevoel. Ik

Steeds meer jongeren kiezen ervoor om een tijd te reizen of in het buitenland te wonen. Wat trekt hen? Hoe beschouwen ze het land waar ze verblijven? En wat brengen ze mee terug? **Aflevering 3: Koen Stroop in Australië.**

en stieren castreren

zou me wel redden.

Ik zat dus snel in de subcultuur van backpackers, ook op de boerderijschool. Overdag leerden we koeien drijven, schapen scheren, castreren, oormerken aanbrengen, nummers branden. De eerste keer is dat slikken; je ruikt de instrumenten en je moet zo'n dier goed vasthouden. Maar het went snel. 's Nachts sliepen we in de scheerstal van de schapen. We roken naar vee.

Na twee weken ging ik naar de ranch. Er waren drie boerderijen in de omgeving en het eerste dorp lag op twee uur afstand, daarom waren we behoorlijk zelfvoorzienend. Als je dorst had, melkte je met de hand een koe. Eén keer per week doodden we een dier en dat vlees aten we elke maaltijd. Als het op was, slachtten we een ander dier. We leefden met de droge periode. Vroeg opstaan, werken tot drie uur, dan het zwembad in, kletsen of een spelletje en om negen uur naar bed.

We waren een echt team: de boer en zijn vrouw, hun twee zonen en vier backpackers. Ik genoot, maar voor die boerenzonen is het anders. Je kunt kaarten met de burens, maar waar leer je een meid kennen? Wat voor ander werk kun je doen? Ik ging na zes weken weer verder, ik had alle vrijheid.

Ik vierde oud en nieuw in Melbourne. Aan de westkust kun je altijd feesten, surfen, zeilen. De helft van de backpackers komt alleen daarvoor. Ik wilde ook werken, in totaal zo'n vijf maanden, voor het contact en om het land te leren kennen. Rugzakkers helpen elkaar, dat vind ik mooi. Je vertelt wat er te zien is, wat tegenviel, maar ook waar werk is. Als je alles aan wil pakken, kom je daar gemakkelijk aan. Het meeste was voor een paar dagen of weken, daarna keek ik maar waar ik heen wilde en wat ik daar kon doen. Ik heb tunnels

schoongemaakt en mensen verhuisd. Op een festival moest ik podia opbouwen en afbreken en daarna was ik er barmanager, met mijn eigen team. Als je samen werkt, heb je lol. Tegelijk moet je wel aanpakken vind ik; ze moeten op je kunnen rekenen. Ik was ook nog drie maanden chauffeur voor een hostel. Ik zocht klanten, haalde toeristen op en bracht ze weg.

Door het verschillende werk sprak ik toeristen én Australiërs. Ik zag een groot verschil in cultuur binnen het land. In de dorpen zijn de mensen op zichzelf, in de stadjes aan de kust leven ze van het toerisme. Iedereen maakt een praatje, lacht naar elkaar, heel open. In Sydney leven mensen uit verschillende landen langs elkaar heen. Je hebt er Chinese en Japanse wijken bij de havens. In Canberra zag ik het parlamentsgebouw en oorlogsmonumenten, en hierdoor besepte ik dat een groot en divers land toch een identiteit, een nationaal gevoel heeft. Verder was daar

**'IK WERD ZIEK. INEENS
WAS ER NIKS MEER. GEEN
WERK, GEEN AVONTUUR,
GEEN VRIENDEN'**

weinig te beleven, dus kwam ik geen bekenden tegen.

Op andere plekken wel. De meeste backpackers doen – net als ik – een rondje door het zuidoosten. Via de gsm sprak ik soms af. Zo ging ik met een Zweed naar Kangaroo Island. We huurden een auto, zagen Walabi's, pinguïns, en 's nachts die enge lichtgevende oogjes. Dat was nog een reden voor mijn reis: het avontuur! Niemand zegt wat je moet doen. Je kiest zelf, denkt niet

te diep na en dan lukt alles. Dat geeft een kick! Nieuw-Zeeland was vlakbij. Daar kun je bungee-jumpen, raften en parachutespringen, dus deed ik een groepsreis van drie weken. We zagen prachtige besneeuwde toppen en spierwitte stranden met water zo helder, dat je de haaien zag zwemmen. Ook kicken, én het was erg gezellig!

Ik voelde me eigenlijk nooit alleen, op één keer na. Ik werkte toen in Sydney, woonde in een huis met backpackers die er overdag niet waren en ik werd ziek. Ineens was er niks meer. Geen werk, geen avontuur, geen vrienden die komen kijken hoe het gaat. Daardoor weet ik ook dat het goed is om terug te zijn. Hier heb ik vrienden en familie, als je emigreert, begin je opnieuw. Plus je hebt daar geen sociale voorzieningen. Ik vind een beetje zekerheid wel prettig. Vóór mijn reis had ik geen zin om te studeren, nu doe ik heao management, economie en recht. Met die basis kan ik veel kanten op, zoals makelaardij of verzekeringen, en ik kan altijd door-groeien. Het gaat niet om geld, daar ben ik makkelijker in geworden. Heb ik het, dan doe ik leuke dingen, zoniet, dan komt het wel weer. Ik wil werken met mensen, hun keuze begeleiden. Leiding geven en met verschillende werkstijlen omgaan trekt me ook. Nederlanders zijn weinig nieuwsgierig. Ze zien iemand en denken: 'Die is niks!'. Op reis moest ik zelf contact zoeken en samenwerken, ik weet daardoor dat mensen anders kunnen zijn dan je denkt. Als je elkaar een kans geeft, kun je het met veel mensen gezellig hebben. Dat is voor mij belangrijk. Verder weet ik nog niet wat ik wil. Na de heao eerst nog een reis, want ik wil nog één keer die vrijheid. En dan... vind ik wel werk. Het komt wel, je hoeft niet alles van tevoren te bedenken!"

MAX PAM

TIT FOR TAT

De Amerikaan Thomas Schelling en de Israëliër Robert Aumann hebben gezamenlijk de Nobelprijs gekregen voor de economie. Of zij die prijs *verdiend* hebben gekregen, kan ik niet beoordelen, maar wel weet ik dat zij gewerkt hebben op een terrein dat van groot belang is geweest voor de analyse van conflicten. Hoe ontstaan conflicten en hoe worden zij opgelost? Een van de problemen waar Schelling en Aumann zich mee bezig hebben gehouden is het beroemde *Prisoner's dilemma*. Er zijn vele manieren om het *Prisoner's dilemma* uit te leggen, maar ik neem hier de eenvoudige versie van de filosoof Douglas Hofstadter, zij het in een geactualiseerde vorm.

Stel Samir A. wil een aanslag plegen op het Binnenhof. Hij haalt geld op in radicale moskeeën en onder moslimactivisten. Daarmee is hij van plan materialen voor een bom te kopen, zoals kunstmest. Hij vindt ook iemand die hem die materialen leveren wil, maar omdat de politie hen in de gaten houdt, moet het overhandigen ervan met uiterste voorzichtigheid geschieden. Niemand mag er iets van merken. Daarom spreken zij tijdens een stil uur af op de wc's van station Holland Spoor in Den Haag. Samir A. gaat met een koffer vol geld

'EGOÏSTISCH TE ZIJN DOOR

NIET-EGOÏSTISCH TE DOEN – IS DAT

NIET WAT WIJ ALLEMAAL WILLEN?'

naar de herentoiletten en de leverancier van de bommaterialen bezoekt met een identieke koffer de damestoiletten. Dan laten zij hun koffer achter, wisselen razendsnel van wc, zodat de leverancier er met geld vandoor kan gaan en Samir A. met zijn kunstmest.

Maar nu.

Stel dat de leverancier denkt: ik zet een lege koffer neer, maar

pak wel het geld. Of dat Samir A. er niet in is geslaagd het geld bij elkaar te krijgen en heeft gedacht: dan maar een lege koffer, per slot verricht je een goede daad door die ongelovige varkens te belazeren. Wie hier over filosofeert, ziet onmiddellijk dat er vier mogelijkheden zijn:

1. Beide partijen zijn eerlijk en behalen een klein voordeel.
2. Samir A. is eerlijk, maar de leverancier niet. De leverancier stopt zowel het geld als de spullen in zijn zak en heeft dus groot voordeel.
3. De leverancier is eerlijk, maar Samir A. niet. Samir stopt zowel de spullen in zijn zak, behoudt tevens zijn geld en heeft dus groot voordeel.
4. Beide partijen zijn oneerlijk en hebben dus geen winst en geen verlies.

Op het eerste gezicht lijkt het slim om de boel op te lichten, in de hoop dat je partner zich eerlijk heeft gedragen, maar tegelijkertijd is het niet moeilijk te begrijpen dat dit een vorm van korte-termijn-denken is. Belazert Samir de bomleverancier, dan hoeft hij niet meer op een volgende transactie te rekenen. Bovendien zal er iemand rondlopen die revanche wil nemen. En omgekeerd kan een malicieuze bomleverancier wraak verwachten van Samir A die, zoals wij op de televisie hebben gezien, behalve over een agressief karakter ook over een paar flinke knuisten beschikt.

De vraag hoe je het beste resultaat haalt, is de kern van het *Prisoner's dilemma*. In 1979 is men begonnen met de ontwikkeling van een computerspel, dat het *Prisoner's dilemma* moest oplossen. Er werd een computertoernooi georganiseerd en de computer die het toernooi won, heette *Tit for tat* – oog om oog. De strategie van *Tit for tat* komt hierop neer: begin met samenwerken en doe vervolgens precies wat je tegenstander doet. Met andere woorden: wees in het begin aardig, maar begint je tegenstander vervelend te doen, doe dan onmiddellijk vervelend terug. Geeft hij een klap, dan geef je een klap terug,

net zo lang tot hij ook weer aardig doet. Dan vergeet je het verleden en je begint onmiddellijk weer samen te werken. *Tit for tat* heeft geen geheugen en kent geen rancune. In wezen legt het programma uit waarom egoïsten er toch belang bij

'HEEFT JE VROUW EEN PESTHUMEUR? DOE ONAARDIG TEGEN HAAR, TOT ZE IS BIJGEDRAAID'

hebben om samen te werken. Egoïstisch te zijn door niet-egoïstisch te doen – is dat niet wat wij allemaal willen?

De *Tit for tat*-strategie is nadien vele malen verfijnd, maar als basisidee is het altijd heel succesvol gebleven. Wil je winnen, doe dan aan *Tit for tat*. In de sport, de psychologie, de sociologie en zelfs in de evolutietheorie is *Tit for tat* gemeengoed geworden. Ongetwijfeld komt dat, omdat het principe zo simpel, zo elegant en zo waar is.

Je kunt het ook thuis, op school en in je werk gebruiken. Heeft je vrouw een pesthumeur? Doe onaardig tegen haar, net zo lang ze is bijgedraaid! Komt je zoon of dochter thuis met een slecht rapport? Geen zakgeld meer, tot hij alleen nog negens en tieners thuis haalt! Is er op kantoor een vervelende collega die gaat klikken bij jouw baas? Stap ook naar je baas en vertel dat je collega elk weekend een SM-club bezoekt, waar hij zich te laten aflossen.

Veel succes ermee! Maar bedenk wel dat het principe alleen werkt in potentiële conflictsituaties. En er moet altijd iets te onderhandelen zijn.

Lizzy de Wilde is bezig met het schrijven van een boek over het overlijden van haar jongste zoon, drie jaar geleden. Voor dit boek interviewt zij ook andere ouders van een overleden kind.

sprekend

LEZERS AAN HET WOORD

TEKST MARTINE HARSEMA

Laatst gelezen boek

Ik lees vaak meerdere boeken tegelijk. Het ligt aan mijn stemming welk boek ik pak. Op dit moment lees ik *'Jantje'* van Philip Freriks, over de onverwachte dood van zijn oudere broer door een verdwaalde kogel aan het einde van de oorlog. Daarnaast lees ik *'Jongens, hoe voed je ze op?'* Een boek geschreven door een Australiër die wijst op de grote verschillen tussen meisjes en jongens en de andere behoeften die zij hebben in de opvoeding. Tot slot lees ik nog *De alchemist* van Paulo Coelho. Een wijs, beetje spiritueel boek. Heel inspirerend.

Vrije tijd

Vrije tijd en werk lopen nogal door elkaar omdat ik freelance. Als ik niet werk, ben ik veel samen met mijn oudste zoon. Elke week ga ik naar aerobics. Een uur dansen op discomuziek. Echt heel erg leuk. Ik doe dit al heel lang met een vast clubje. Verder zing ik en fotografeer ik graag. Ik heb mijn digitale camera meestal bij me en maak foto's van de dingen uit het dagelijks leven. Dat kan een foto zijn op het schoolplein of in de speeltuin, maar ook een foto van mensen of mooie dingen die ik zie.

Toekomstwens

Allereerst wil ik het schrijven verder uitbouwen. Ik zou ook nog graag op een andere plek in Nederland willen wonen. Een mooie plek met meer ruimte. Ik heb altijd de wens gehad om aan zee te wonen. Zou het ook heel erg leuk vinden om een atelier te hebben en daar iets creatiefs te doen en mensen voor cursussen uit te nodigen. Ik vind het mooi als mensen zeggen: 'ja, dit is de plek' en daar helemaal voor gaan. Zelf ben ik geneigd om over dingen door te blijven denken. Ik leer nu om alles wat minder te overdenken en meer open te staan voor de dingen die zich aandienen.

Humanisme

Ik ben geïnteresseerd in zingeving. Vroeger geloofde ik dat er niets anders was dan wijzelf. Nu geloof ik wel in iets groters. Geen voorbestemming, geen God. Maar ik geloof wel in 'het grote geheel', een zinvolle samenhang. Het geheel is meer dan de som der delen. Ik zoek wel naar iets, naar betekenis.

Militairen zijn altijd in beweging; ons vak is erbij stilstaan

Bij de Dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging, onderdeel van het Commando DienstenCentra, zijn 38 humanistisch geestelijk verzorgers werkzaam ten behoeve van het geestelijk welzijn van militairen. Door de vele veranderingen met betrekking tot de inzet van de krijgsmacht, zoals de uitzendingen naar crisisgebieden, is het werk van geestelijk verzorgers zeer intensief geworden. Door het meegaan met oefeningen en uitzendingen zijn zij nauw betrokken bij het wel en wee van het onderdeel of schip. Het gaat erom tijd en aandacht te hebben voor vragen die de kern van bestaan raken. Humanistisch raadslieden werken samen met collega's uit de kerken, met artsen, psychologen en maatschappelijk werkers. In hun contacten met commandanten leggen zij het accent op een humane werkomgeving in de krijgsmacht.

Het Humanistisch Verbond zoekt kandidaten voor de functie van:

Humanistisch Geestelijk Verzorgers 1,0 fte

Takenpakket:

- Het begeleiden van militairen en hun naaste relaties bij levensbeschouwelijke, existentiële en ethische vragen;
- Het organiseren en begeleiden van bezinnings- en themabijeenkomsten, vormingsconferenties en trainingen;
- Het, in het belang van een humane werkomgeving, gevraagd en ongevraagd adviseren van commandanten;
- Het participeren in multidisciplinaire teams;
- Het onderhouden en ontwikkelen van eigen inzetbaarheid.

Vereist:

- Een doorleefde humanistische levensbeschouwing;
- Het doctoraal examen van de Universiteit voor Humanistiek (UvH) c.q. het diploma Humanistisch Opleidingsinstituut (HOI) met relevante (stage-)ervaring;
- Voldoet u niet aan de eisen maar beschikt u wel over een afgeronde academische opleiding c.q. HBO diploma met relevante ervaring dan dient u bereid te zijn tot een aanvullende opleiding aan de UvH;
- U dient bereid te zijn tot uitzending, en tot wisselende plaatsingen binnen Nederland.

Wij bieden:

- Dynamisch en boeiend werk;
- Contracten voor onbepaalde tijd en voor externe kandidaten vanaf 43 jaar geldt momenteel een aanstelling van maximaal 5 jaar;
- Een salaris tussen € 2.847,- en € 4.756,-;
- Een functioneel leeftijdsontslag (Flo) op 58-jarige leeftijd, bij een contract voor "onbepaalde tijd" van minimaal 15 jaar.

Sollicitatie:

- Sollicitatiebrieven met C.V. dient u te richten aan de heer M.J. van Dorp, Hoofdkrijgsmachtraadsman, Frederikkazerne gebouw 110, Postbus 90701, 2509 LS Den Haag. Uw sollicitatie dient uiterlijk 14 november a.s. in ons bezit te zijn.
- Voor inlichtingen kunt u bellen met dhr. M.J. van Dorp, Hoofdkrijgsmachtraadsman, telefoon (06) 20 61 87 40.

Een psychologische en medische keuring zijn onderdeel van de sollicitatieprocedure.

Misplaatst alarm van filosoof Bodifée

Weg uit welke leegte?

De veronderstelling dat het wegwijnen van het christendom Europa verzwakt begint gemeengoed te worden. Vervreemding, zelfdoding en lethargie zouden het gevolg zijn. Een van de pleitbezorgers van een spirituele behoefte van Europa is de filosoof Gerard Bodifée. Maar zijn stelling, dat een menselijke cultuur zonder spiritualiteit binnen Europa ondenkbaar is, snijdt geen hout. **TEKST DIRK VERHOFSTADT ILLUSTRATIES ANNA BOTERMAN**

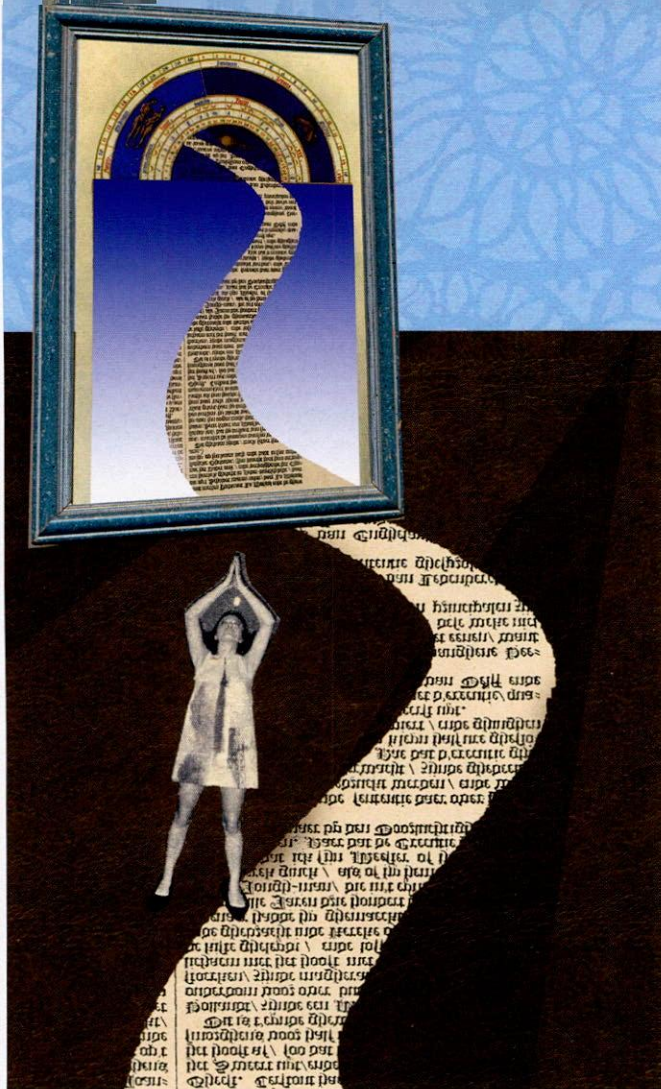
Een van de belangrijkste tendensen van de voorbije veertig jaar is ongetwijfeld de secularisatie, de ontkerkelijking en de afname van de religiositeit. Dat is geen waardeoordeel maar een vaststelling. Sommigen zien het als een pluspunt en zelfs als een noodzaak om samen te kunnen leven met mensen met diverse culturele en religieuze achtergronden. Anderen bekijken het neutraler en beschouwen deze evolutie als een onvermijdelijk fenomeen van het toenemende individualisme, de welvaartstijging en het consumentisme. Maar nog anderen zijn er radicaal tegen gekant en noemen het een regelrechte verarming. De nieuwe generatie dreigt immers de band met de traditionele religie en haar rituelen te verliezen. Het wegwijnen van het geloof in een zingevende werkelijkheid verzwakt volgens hen Europa. Met als concrete gevolgen vervreemding, zelfdoding en lethargie. Een van de pleitbezorgers van een spirituele nood van Europa is de wetenschapper en filosoof Gerard Bodifée. In zijn boekje 'Weg uit de leegte' reflecteert hij over wat religie in wezen is. Zijn stelling is dat een menselijke cultuur zonder spiritualiteit binnen Europa ondenkbaar is.

RELIGIE 'BEVRIJDEND'

Bodifée stelt vast dat het christendom in Europa op zijn retour is, terwijl religie in grote delen van de wereld alsmaar

belangrijker wordt. Blijkbaar leven we nog steeds in de geest van Nietzsche die stelde dat God dood is, een stelling die in de loop van de twintigste eeuw met Auschwitz en Hiroshima als symbolen alleen maar werd versterkt. In West-Europa is godsdienst naar de private sfeer verdrongen ten voordele van de grondwetten die erboven staan. Volgens Bodifée zorgt dit voor een leegte. Het enige wat telt is blijkbaar het nu en dat staat in contrast met elke religie die het tijdelijke leven binnen een eeuwige werkelijkheid plaatst. Zo komt hij tot de stelling dat religie niet alleen zingevend werkt, maar ook bevrijdend. Met zijn essay wil Bodifée niet het instituut van de Kerk verdedigen – haar verstarde doctrine verdringt al lang de boodschap van de evangeliën – maar wel aantonen 'dat Europa zich een teloorgang van de christelijke doctrine niet kan veroorloven'.

'Zonder religie is het leven geen waarachtig menselijk leven,' schrijft Bodifée, waarna hij opsomt waarom dat zo zou zijn. Hij overtuigt niet echt. Overeenkomstig de falsificatietheorie van Karl Popper kan men deze stelling zelfs gemakkelijk van tafel vegen. Er zijn immers heel wat mensen te vinden die areligieus zijn en toch een volwaardig leven leiden. Mensen die zich gelovig noemen zouden volgens de auteur ook sociaal zijn en minder crimineel gedrag vertonen en hij verklaart dit doordat elke religie vrede en verzoening verkondigt. Ook

dit is heel betwistbaar. Heilige boeken inspireren gelovigen vaak tot wraak, geweld en vormen van onderdrukking binnen en buiten het gezin. De afwezigheid van een verwijzing naar het christendom in de Europese grondwet is de auteur dan ook een doorn in het oog. Voor hem is dit het bewijs dat het een constructie is die vastzit in materialisme en politieke opportuniteit. Dit is absurd. Naast de evidente toename aan welvaart heeft de Unie immers gezorgd voor vrede, vrijheid en verdraagzaamheid. En dat na tweeduizend jaar van strijd, geweld en doodslag in het christelijke Avondland. De auteur wijst naar de vele daklozen, de illegalen, de verwaarlozing maar ook naar de toenemende depressiviteit in onze contreien. Daarmee suggereert hij 'dat het vroeger beter was'. Maar was dat zo? Waren er pakweg vijftig of honderd jaar geleden dan geen armen, eenzamen en depressieven? Meer nog, in die tijd leefden talloze mensen in materiële en geestelijke armoede, niet in het minst de vrouwen die zich toen massaal in een minderwaardige positie bevonden.

KUNST ALS ZELFVERACHTING

Bodifée probeert zijn stelling dat 'de hedendaagse Europese samenleving zijn levenszin heeft verloren' te staven aan de hand van de kunstrealisaties sinds de Eerste Wereldoorlog. Voor hem is kunst geworden tot 'het produceren van lelijkheid en banaliteit' en een vorm van zelfverachting van de mens tegenover zichzelf. Er wordt geen schoonheid meer gecreëerd zo orakelt hij, en hij verwijst naar al dat 'lelijke' van (de late) Picasso, Marcel Duchamps en Andy Warhol. Blijkbaar heeft de auteur nogal wat zaken uit het oog (en het oor)

verloren. Wat immers met de muziek van Pietro Mascagni en Samuel Barber, de boeken van Gabriël Garcia Marquez en Umberto Eco, de films van Akira Kurosawa en Pedro Almodovar, de beelden van Alberto Giacometti en de kunstwerken van Anselm Kiefer, om maar enkele scheppers van schoonheid te noemen? Daarbij vergeet de auteur dat in de periode van pakweg Michelangelo of Mozart ook duizenden andere kunstenaars actief waren die we thans niet meer kennen, omdat ze gewoon niet goed waren of omdat ze omwille van (religieuze) dwang niet creatief mochten zijn. Ook in de toekomst zullen maar enkele van de actuele kunstenaars overblijven als representatief voor de huidige periode. Bodifée's boek is doordrongen van pessimisme en een gebrek aan geloof in de mens. De enorme cultuurproductie die we momenteel meemaken is juist het bewijs van de vitaliteit van Europa.

WEG MET GOD

'De christelijke religie is de religie die een absoluut vertrouwen stelt in de persoon van Christus', schrijft Bodifée. Intrigerend is hier het woordje 'absoluut'. In zijn boek 'Negen koffers' beschrijft de Hongaarse schrijver Béla Zsolt hoe hij in het getto van Nagyvárád wekenlang naast een stapel joodse lijken lag. Toen nam Zsolt definitief afscheid van God. 'Voor dat Hij me definitief had verlaten, heb ik Hem uit de grond van mijn hart de mantel uitgeveegd', zo schrijft hij verbitterd. Hetzelfde lees je bij Elie Wiesel, Jean Amery, Paul Steinberg, Gitta Sereny, Isaac Singer, Jurek Becker, Tadeusz Borowski, Imre Kertész en zovele andere laatste getuigen van de shoah. Wat baatte dat 'absoluut vertrouwen' voor de miljoenen slachtoffers van een ideologie die door gans Europa soldaten

'ER WORDT GEEN SCHOONHEID

MEER GECREËRD, ORAKELT BODIFÉE'

stuurde die een koppelriem droegen met de leuze 'Gott mit uns'? Hoe moeten de laatste weerstanders van het getto van Warschau zich gevoeld hebben toen ze één voor één vernietigd werden door de christelijke 'Übermenschen'? En wie kan 'Hem' nog absoluut vertrouwen als hij of zij in ziekte en pijn door het leven moet zoals de Franse filosoof Michel Onfray en zoveel miljoenen anderen. Zou er in de plaats van dat 'absolute' geen twijfel mogen bestaan?

HET GOEDE DANKZIJ KWAAD?

'Ook een bestaan waarin men het lijden ervaart, is goed', zo schrijft Bodifée, want 'alles wat bestaat is zinvol en dus goed'. Auschwitz zinvol? De genocide in Rwanda goed? De

auteur is duidelijk in de ban van Gottfried Wilhelm Leibniz en Alexander Pope. Samen waren ze het erover eens dat alles wat voor kwaad doorgaat uiteindelijk bijdraagt tot het goede van een groter geheel. Het lijkt wel een gedachtegang om te zeggen dat geen enkel kwaad echt kwaad is en dan zou men elk ingrijpen tegen dat kwaad eigenlijk als goddeloos moeten beschouwen. Dus weg met het mededogen, weg met toleran-

'HEILIGE BOEKEN INSPIREREN VAAK TOT WRAAK, GEWELD EN ONDERDRUKKING'

tie en weg met de bescherming van diegenen die onderdrukt, vervolgd en vermoord worden. Dit kan de auteur niet bedoeld hebben, maar het is wel de logische conclusie van zijn eigen 'absolute' stellingen. Religies zouden de belangrijkste kracht zijn die mensen inspireren tot charitatief werk. Ook die stelling is betwistbaar. Filosofen als Adam Smith, Immanuel Kant en John Rawls hebben aangetoond dat mensen juist omwille van hun menszijn in staat zijn anderen te helpen. Juist in het door de auteur spiritueel zo 'leeg' bevonden West-Europa wordt de grootste inspanning geleverd op het vlak van ontwikkelingshulp en kennen goed-doel-acties zo'n succes. Bodifée kan zich een wereld zonder religies niet indenken en dat klopt. Velen zullen steeds in mythes geloven om het onverklaarbare een betekenis te geven. Maar juist die zekere onverklaarbaarheid maakt religie voor heel wat anderen net zo zinloos. Hij schrijft dat tal van prachtige gebouwen als de Taj Mahal, de tempel van Luxor, het Parthenon, de muziek van Bach en het Lam Gods van Jan van Eyck er zonder religie nooit zouden geweest zijn, maar hij vergeet dat juist door religies de bibliotheek van Alexandrië, de Boedha-beelden in Bamiyan en de WTC-torens in New York werden vernietigd, dat Salman Rushdie met de dood werd bedreigd en dat Giordano Bruno op de brandstapel terecht kwam. Natuurlijk zal de auteur dan zeggen dat die negatieve voorbeelden niets te maken hebben met echte religiositeit maar een – ook door hem – af te wijzen vorm van fanatisme. Maar werden die positieve voorbeelden dan wel met echte religiositeit gebouwd? De Taj Mahal kwam tot stand onder de Indiase heerser Shah Jahan die het liet bouwen ter ere van zijn overleden vrouw Mumtaz Mahal. De tempel van Luxor kwam tot stand door een legertje slaven die leefden onder Amenhotep III en Ramses II. En ook het Parthenon kwam tot stand met slavenarbeid.

BIZARRE KIJK OP DEMOCRATIE

In zijn slotstuk stelt de auteur dat een democratie een religie nodig heeft. Meer nog, voor hem heeft een coherente samen-

leving 'een overheersend geloof' nodig. Het is een bizarre kijk op een democratie en een overheersend geloof kan misschien wel zorgen voor coherentie maar zeker ook tot onvrijheid, en dat is precies wat in een democratie niet aanvaardbaar is. Wie de problemen tussen mensen met diverse culturele en religieuze achtergronden goed volgt, weet dat alleen een seculiere moraal de basis kan vormen van een humane samenleving. Zoals Paul Cliteur stelt, hebben we juist behoefte aan een 'universele seculiere moraal' waarin een aantal fundamentele liberale grondrechten moeten waken over het recht op zelfbeschikking en de gelijkwaardigheid van elk individu. Pas door het loslaten van absolute aannames is vrede mogelijk. Wie daar anders over denkt, moet zich de vraag stellen waarom er in het Midden-Oosten zo hard gevochten wordt en waarom miljoenen vrouwen in naam van God of Allah vandaag nog steeds behandeld worden als tweederangsburgers. ■

Gerard Bodifée, Weg uit de leegte, Davidsfonds, Leuven 2005

Dirk Verhofstadt (België, 1955) studeerde rechten en pers- en communicatiewetenschappen in Gent, werkte jarenlang in de mediasector en is momenteel raadgever van de Belgische vice-premier en Minister van Binnenlandse Zaken Patrick Dewael. Hij schreef de boeken 'Het einde van het BRT-monopolie', 'Het menselijk liberalisme' en 'Pleidooi voor individualisme'. Hij is kernlid van de onafhankelijke liberale denktank Liberales, www.liberales.be. Zijn e-mailadres is: verhofstadt.dirk@pandora.be

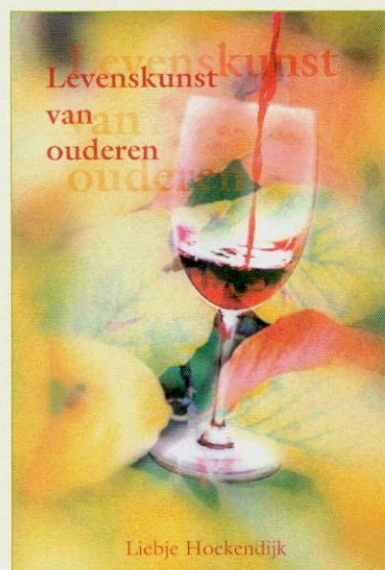
Levenskunst voor ouderen

Liebje Hoekendijk

Oud zijn is voor veel mensen feest, terwijl de maatschappij van ouderen en de vergrijzing juist een probleem maakt. Ouderen worden vaak ten onrechte gezien als mensen die hulp nodig hebben, niet als een groep die een belangrijke bijdrage kan leveren aan de samenleving, ook al is dat niet op de (betaalde) arbeidsmarkt. Ouderen kunnen een bijdrage leveren aan cultuur, aan de manier van denken over onze tijd.

Liebje Hoekendijk bespreekt thema's als feest, herinneringen, zingeving en seks, maar ook vraagstukken als afhankelijkheid van hulp, depressie en overlijden en put daarbij uit ervaringen van ouderen zelf.

Levenskunst van ouderen is onmisbaar voor iedereen die bezig is oud te worden, maar ook voor kinderen van oude mensen, verzorgers en vrijwilligers.

ISBN 90 6665 675 1
256 pagina's
€ 23,50

Uitgaven van Uitgeverij SWP zijn verkrijgbaar in de boekhandel

Voor meer informatie:

Uitgeverij SWP / Postbus 257 / 1000 AG Amsterdam / T 020 330 72 00 / F 020 330 80 40 / www.swpbook.com

De andere god

Terugkeer naar natuurlijke religie

Hein Thijssen

In *De andere god* neemt de auteur religie weg uit de traditionele bovennatuurlijke sfeer en presenteert haar als een natuurlijk, therapeutisch proces, een terugkeer van de mens naar zijn natuurlijke en oorspronkelijke staat van heelheid. Hij rekent af met het primitieve godsbeeld van de monotheïstische godsdiensten en met de door de christenen bedachte erfzonde, die de menselijke natuur voorstellen als van binnenuit bedorven. God valt niet in een door mensen opgestelde categorie van 'wezens'. En religie is geen terugkeer naar of reïntegratie met een of ander 'goddelijk wezen', maar de reïntegratie van de gescheurde mens met zichzelf. Het is een volledig doe-het-zelf-helingsproces van een gewond mens. Hein Thijssen (1922) is jarenlang monnik en daarna pastor en docent geweest en heeft vervolgens op tachtigjarige (!) leeftijd iedere georganiseerde religie en kerk vaarwel gezegd. Hij claimt God gevonden te hebben door hem te verliezen. Hierover schreef hij eerder in het door velen als indringend en bevrijdend ervaren verslag *Leeg en bevrijd*.

ISBN 90 6665 693 x
128 pagina's
€ 19,50

Uitgaven van Uitgeverij SWP zijn verkrijgbaar in de boekhandel

Voor meer informatie:

Uitgeverij SWP / Postbus 257 / 1000 AG Amsterdam / T 020 330 72 00 / F 020 330 80 40 / www.swpbook.com

Zestig jaar zelf denken samen leven

Autonomie ter discussie in jubileumjaar Humanistisch Verbond

2006 is jubileumjaar voor het Humanistisch Verbond: het werd in 1946 opgericht. In 2006 viert het HV samen met alle humanisten en belangstellenden dan ook 60 jaar humanisme in georganiseerd verband. Zestig jaar van strijd voor vrijheid, verdraagzaamheid, menselijke waardigheid en medemenselijkheid. Het grondthema is al die jaren hetzelfde gebleven: mensen geven zelf vorm aan het bestaan, zijn verantwoordelijk voor het eigen doen en laten, zijn (mede) verantwoordelijk voor de mensen en wereld om hen heen. Idealisten van de autonomie zou je kunnen zeggen. Autonomie en een herwaardering van dit begrip staan dan ook centraal tijdens dit jubileumjaar en krijgen een centrale plek krijgen in alle activiteiten van het Verbond.

Hoe kunnen we vandaag de dag over een klassiek humanistisch ideaal als autonomie denken? Is in een tijd van 'eigen verantwoordelijkheid', een terugtrekkende overheid en een neoliberale mensbeeld, het ideaal van autonomie niet eerder problematisch dan nastrevenswaardig? Bovendien, als we de cultuurpessimisten mogen geloven, leven we in een tijdperk van doorgeschoten individualisering waar de moraal, de verdieping en de sociale cohesie sterk onder te leiden hebben.

In het nieuwe boek van Harry Kunneman wordt het 'dikke ik' op het toneel gevoerd, een individu dat niet zozeer mondig maar vooral 'grote-mondig' is¹.

Maar, is dit dikke ik, de uit eigenbelang handelende consument, de 'bemoei je met je eigen zaken' mens wel autonoom? Moeten we auto-

nomie niet veel meer als moeilijk te bereiken, inspanning vergende levenshouding zien waarin de mens zoekt, worstelt en het goede leven nastreeft?

Waarom is autonomie voor humanisten als jubileumthema van belang?

Ten eerste omdat veel van wat humanisten bereikt hebben in de Nederlandse samenleving sterk samenhangt met het beginsel van autonomie en zelfbeschikkingsrecht. Morele thema's waar humanisten 'bekend' om staan zoals het standpunt rondom euthanasie, homohuwelijk, abortus, vloeien voort uit het ideaal van zelfbeschikking. Ten tweede omdat autonomie in de maatschappelijke discussie een belangrijk thema is en humanisten daar traditioneel gezien een relevante en eigen opvatting over hebben.

Het humanistische begrip van autonomie gaat verder dan het liberale idee van individuele vrijheid en het 'elkaar geen schade berokkenen'. Voor humanisten zal de leidraad van handelen en denken de mens als individu zijn, niet de hechte sociale gemeenschap of het vastliggende culturele canon. In het jubileumjaar zal autonomie vanuit humanistisch perspectief opnieuw worden doordacht. Het ledenblad Humus neemt alvast een voorschot op de (complexiteit) van het jubileumthema: het decembernummer staat geheel in het teken van autonomie.

Esther Wit

Volg voor activiteiten en lopende discussie onze website: www.humanistischverbond.nl

¹ Voorbij het dikke ik, Harry Kunneman, SWP 2005

WORD NU LID

Zelfbeschikking, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid en gelijkwaardigheid zijn de kernbegrippen van het Humanistisch Verbond. *Zelf denken samen leven* is onze lijfspreuk. Praat, denk en werk mee aan een humanistische toekomst!

Naam:
Adres:
Postcode:
Telefoonnummer:
Datum:

Voorletter(s): M/V

Woonplaats:
Geboortedatum:

Word nu lid en ontvang *De Stuifzandsamenleving* van Kees Schuyt (winnaar J.P. van Praag-prijs 2005) als welkomstcadeau!

- ☐ Ik word lid van het Humanistisch Verbond en betaal € _____ per jaar. *Als lid ontvang ik 5x per jaar het ledenblad Humus.
☐ Ik ontvang graag meer informatie over de diensten, cursussen en publicaties van het Humanistisch Verbond.
☐ Ik word donateur en ontvang 2x per jaar een acceptgiro en informatie over projecten en activiteiten.

* de minimumcontributie is € 52,50 per jaar, jongeren tot 27 jaar betalen € 23,50 per jaar, mensen met een minimuminkomen € 28,00

Stuurt u deze bon naar het Humanistisch Verbond, t.a.v. afdeling
publieksvoorlichting, Antwoordnummer 10938, 1000 RA,
Amsterdam. Voor meer informatie kunt u ook bellen met (020)
521 90 90 of kijken op onze website www.humanistischverbond.nl

Humanistisch Verbond

DE DOORDENKER

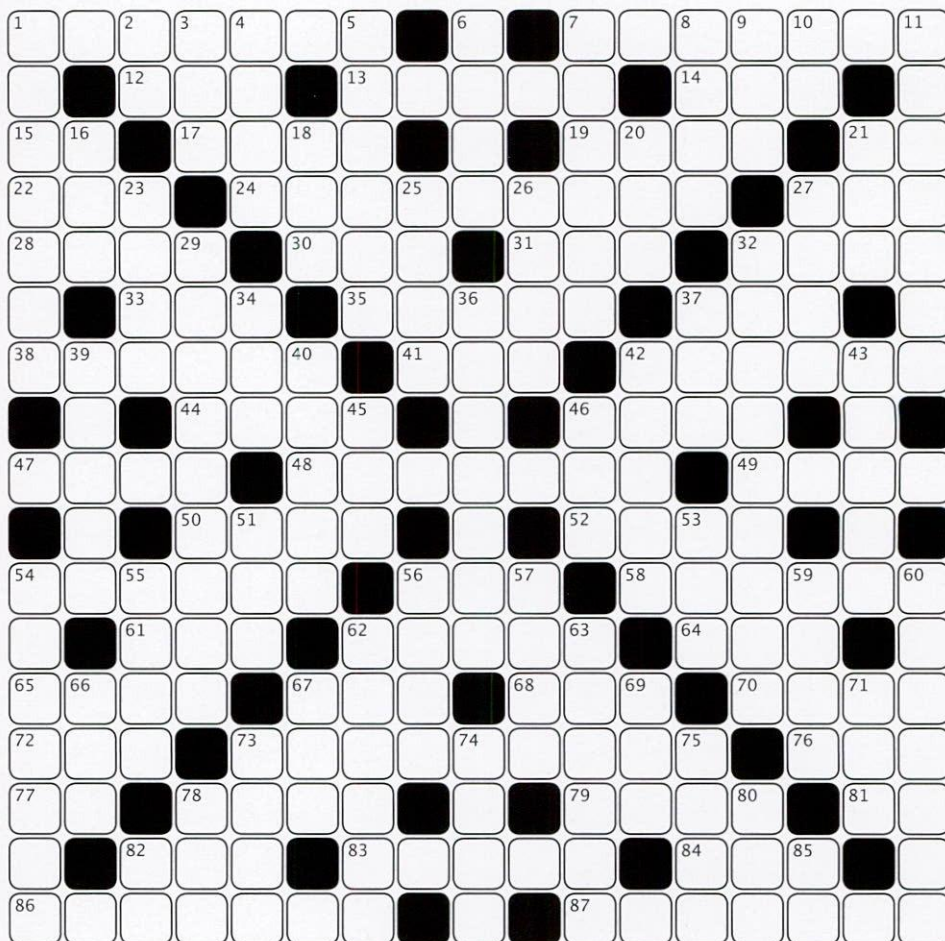
Horizontaal

1. titel van de vorige column van Max Pam in dit blad; 7. het dikste van beide beenderen in de benedenarm; 12. muzieknoot; 13. voornaam dichter, achternaam beroemde protestzanger; 14. boomsoort; 15. werktuigkundig ingenieur (afk.); 17. van nature knap; 19. Belgische kiezelzandsteen; 21. inhoudsmaat (afk.); 22. plechtige belofte; 24. brandstof; 27. soort dakbedekking; 28. scheepstouw; 30. plaats in Brazilië (afk.); 31. boomsoort; 32. kledingstuk; 33. Engelse graanjenever; 35. zedelijke houding of motivatie (Gr.) 37. afgemat; 38. deel van breuk; 41. Japanse munt; 42. achternaam van sjeike internationale activiste; 44. Europeaan; 46. binnenwater van enige omvang; 47. kleur van de regenboog; 48. vraag om iets te doen of te laten; 49. windrichting; 50. in de geest levende voorstelling; 52. InterKerkelijke Omroep Nederland (afk.); 54. tekengerei; 56. klap; 58. van geringe diepte; 61. benaming voor een persoon van rang en stand; 62. een uit steenkoolteer verkregen organisch zuur bestaande uit koolstof, waterstof en zuurstof; 64. Sociaal Economische Raad (afk.); 65. honingbij; 67. vlaktemaat; 68. jongensnaam; 70. venster; 72. buitendijks land; 73. cadet bij de marine; 76. dierenhoofd; 77. transcendente meditatie (afk.); 78. steekvlieg; 79. rivier in Oostenrijk; 81. wetenschappelijk onderwijs (afk.); 82. vrijgevig; 83. trendy begrip voor basiskennis van de geschiedenis; 84. namaak (vervalst); 86. gerecht van rijst vermengd met Parmezaanse kaas; 87. degelijk (doordacht).

Verticaal

1. voltooid deelwoord en zelfstandig naamwoord tegelijk; 2. den lezer heil (afk.); 3. familielid; 4. mislukking; 5. uitgave (druk van een krant); 6. zodanig (laten zoals het is); 7. wereldtaal; 8. kleiachtige grondsoort; 9. vordering; 10. krachteenheid (afk.); 11. overheidsdienst belast met de openbare orde en veiligheid; 16. Europeaan; 18. sterk ijzerhoudende grondsoort; 20. sterke alcoholische drank; 21. snijwerktuig; 23. Venetiaans bestuurde; 25. grote ruwe samenhangende steenmassa; 26. salaris; 27. gelooide huid; 29. te sterk vereenvoudigde voorstellingswijze; 32. ruimte in een schip onder het voordek; 34. nieuw (in samenstelling); 36. opnieuw overwegen en (vandaar) wijziging; 37. honingdrank; 39. gezongen toneelspel; 40. dief (piraat); 42. naam voor een nachthagedis; 43. gebaar; 45. waterloop; 46. bloeimaand; 51. rivier in Engeland; 53. gewicht; 54. toestel om papier af te drukken; 55. in enkele gevallen; 56. gemalen graan; 57. balsport te paard; 59. land in Azië; 60. grote ronde eetbare vrucht; 62. muurschildering met waterverf op een verse laag kalk; 63. onderlicht (het mededelen van wijsheid); 66. rivier in Utrecht; 67. meisjesnaam; 69. plaats in Noord-Brabant; 71. algemene ouderdomswet (afk.); 73. mestvocht; 74. deel van fiets; 75. deel van gebit; 78. tweetal; 80. hertensoort; 82. gedeputeerde staten (afk.); 85. procureur generaal (afk.).

PUZZEL AD VAN DUN

73 38 13 7 86 29 42 26 58 74 67 63 50 55 17 35

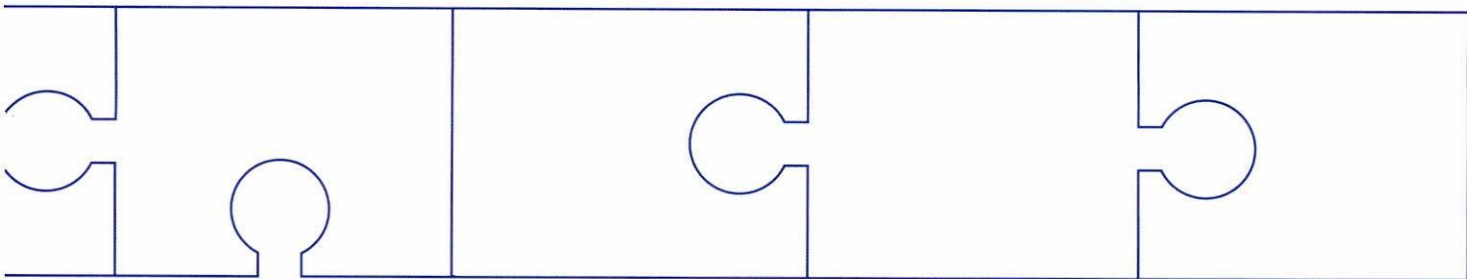
Als u mee wilt dingen naar de boekenbon van € 20,- die onder de goede inzenders wordt verloot, ontvangen wij graag uiterlijk 3 december uw oplossingen. Alléén wie beide oplossingen instuurt (dus het sleutelwoord van de kruiswoordpuzzel hierboven én de naam van de persoon die Hilde van Vlaanderen hiernaast beschrijft) kan in aanmerking komen voor de prijs. Stuur uw oplossingen op een ansichtkaart of briefkaart naar De Doordenker, Postbus 257, 1000 AG Amsterdam.

Oplossingen De Doordenker in de Humanist 4/2005:

Puzzel 1: Redelijkheid

Puzzel 2: Henry David Thoreau

Winnaar: M. de Klark, Ankeveen.

Vrijheid en gelijkheid voor allen

Ruim dertig jaar geleden zou er een postzegel worden uitgegeven met het portret van een vrouw, die met haar inzet voor de arbeidersbeweging geschiedenis gemaakt had. Er kwamen evenveel afwijzende als instemmende reacties. Op dat moment was zij al meer dan vijftig jaar dood, vermoord om haar overtuigingen.

Ze behoorde tot drie minderheidsgroepen tegelijk. Geboren in Russisch Polen, op het grondgebied van een natie die geen eigen staat had. Ze was jodin. En ze was vrouw. Nooit echter heeft zij zich geïdentificeerd met organisaties die opkwamen voor de belangen van een van die groepen. Heel haar leven zette zij zich in voor een revolutie, die vrijheid en gelijkheid voor allen zou brengen. Zij was de jongste van vijf kinderen, haar vader was houthandelaar. In het gezin werd Pools en Duits gesproken, geen Jiddisch. Haar moeder interesseerde zich voor klassieke Duitse literatuur, vooral voor Schiller.

Op haar veertiende werd zij – bij hoge uitzondering – toegelaten tot het Tweede Warschause meisjesgymnasium, waar de lessen in het Russisch gegeven werden en het spreken van Pools streng verboden was.

Op deze manier heeft zij meerdere talen vloeiend leren spreken en schrijven, hetgeen haar later van pas kwam, toen zij een autobiografie van een Russische schrijver ging vertalen. Dan zijn er al heel wat jaren verstreken, waarin zij economie in Zürich heeft gestudeerd en aan het eind van de negentiende eeuw naar Berlijn vertrok om zich daar in te

zetten voor de internationaal sociaal-democraten.

BEGAAFD EN BRILJANT

Ze was heel klein van stuk, had een karakteristiek gezicht met glanzend bruine ogen. Ze was slim, intelligent, een begaafd spreker en een briljant journaliste, verbonden aan verschillende kranten en aan het partijblad

'HOE DWONG ZIJ ONS TOT EEN EIGEN VISIE? DOOR VRAGEN EN NOG EENS VRAGEN'

van de Socialistische partij. Daarnaast gaf zij ook les aan de partijschool in Berlijn, waar bleek dat zij over goede pedagogische kwaliteiten beschikte. Een leerling schreef: "Hoe dwong zij ons tot een eigen visie? Door vragen en nog eens vragen en onderzoek wist zij uit de klas te halen wat erin zat, met vragen tastte ze de argumenten af... en ze nam afscheid met de oproep niets zonder meer te aanvaarden." Het gevaar van een grote wereldoorlog tekende zich

steeds duidelijker af. Zij ageerde tegen het militarisme en rekende op internationale solidariteit onder de arbeiders. Tijdens spreekbeurten sprak zij zich uit tegen versterking van het leger en toenemende uitgaven voor bewapening. Zij wordt gearresteerd en een half jaar later vindt er een proces tegen haar plaats: zij zou de menigte hebben opgeroepen tot burgerlijke ongehoorzaamheid.

En zij wordt tot een jaar gevangenisstraf veroordeeld. In de drie jaar die volgen zal zij nog verschillende keren in de gevangenis terecht komen. Tijdens een van die verblijven vertaalde zij de autobiografie van een Pools/Russisch schrijver, in wiens humanistische mensvisie zij grote herkenning vond.

Vanuit de vrouwengevangenis schreef zij aan een vriendin: "Wat er ook mag gebeuren, men moet het leven in goedmoedsrust en opgewektheid aanvaarden."

Nog een jaar kon zij zich inzetten voor haar politieke overtuigingen, op een koude winteravond wordt zij met een kameraad door een huursoldaat vermoord. "Niet schieten," waren haar laatste woorden.

Wie was deze strijdbare vrouw?

'Strijdig met de vrijheid van godsdienst'

De tijden dat ketters en afvalligen werden gevierendeeld, op de brandstapel gebracht of opgeknoopt zijn voorbij. Toch is de sociale druk die geloofsgemeenschappen uitoefenen in Nederland nog altijd groot. De islam gaat daarbij aan kop, en steekt qua bereik ver uit boven de kleine protestants-fundamentalistische kerkgenootschappen. Hoe verhoudt deze geloofsdwang zich met onze grondwettelijk vastgelegde vrijheid van godsdienst?

TEKST **BERT BOELAARS**

Volgens de Grondwet heerst in ons land godsdienstvrijheid. In 1993 is daar – mede op aandringen van het Humanistisch Verbond – vrijheid van levensovertuiging aan toegevoegd. In de praktijk komt er weinig van terecht, zo concludeert journalist Michiel Hegener in zijn recent verschenen boek 'Vrijheid van godsdienst'. Velen hebben nooit uit vrije wil zelf hun religie gekozen. Evenmin voelen zij zich vrij om van geloof te veranderen.

Het meeste last van die onvrijheid om te kiezen hebben de 800.000 moslims in Nederland, vijf procent van de bevolking, al is hooguit de helft echt praktiserend.

Hegener kwam tot zijn boek na een bezoek aan het Midden-Oosten in 2002: "Ik hoorde in landen als Irak en Iran dat het niet was toegestaan te breken met de islam. De vraag of je de islam mocht verlaten bleek er bovendien volstrekt niet aan de orde. De teneur was: de islam is het beste geloof dus waarom zou iemand iets anders willen? Navraag onder islamologen bevestigde het beeld dat ook West-Europese moslims, die openlijk breken met de islam hun leven riskeren als ze op bezoek gaan in hun land van afkomst. Koning Hassan II, de hoogste imam in Marokko, verklaarde in 1990 dat wie een

Illustratie rechtsboven: Zitting van de Inquisitie. Schilderij van Goya. Academia de San Fernando, Madrid.

andere religie kiest moest worden onderworpen aan medisch onderzoek om te kijken of hij wel geestelijk normaal was. Hij maakte geen uitzondering voor moslims die buiten Marokko wonen.”

HISTORISCHE ONVERDRAAGZAAMHEID

Als het om godsdienstvrijheid gaat is de vraag relevant, hoe iemand tot een bepaald geloof is gekomen: in volledige vrijheid, na bestudering van zoveel mogelijk geloofsvarianten, of via de wieg? Het laatste is in de praktijk de regel. Hegener zich in zijn boek echter af: Waarom heeft niemand in Nederland het over de individuele *onvrijheid* van godsdienst?

In een historisch overzicht gaat hij terug naar Willem van Oranje die zelf twee maal van geloof veranderde: hij was luthers, daarna katholiek en tot slot calvinistisch. De Tachtigjarige oorlog tegen Spanje ging onder meer over godsdienstvrijheid. De Unie van Utrecht (1579) legde de grondslag voor godsdienstvrijheid in de Republiek der Verenigde Nederlanden, al bleef die vrijheid voor katholieken tot in de negentiende eeuw beperkt. Calvin, door Hegener ‘de Khomeini van Frans sprekend Zwitserland’ genoemd, liet in 1553 een afvallige gelovige die tegen het dopen van kinderen was levend verbranden. De Nederlandse calvinisten waren volgelingen van deze Calvin.

In 1558-1559 werden duizenden katholieken terechtgesteld door naar Nederland gestuurde hulptroepen van de Engelse koningin Elisabeth I. Na de Dordtse Synode van 1618-1619 voelden tweehonderd dominees zich gedwongen Nederland te verlaten. Ze vluchtten naar Antwerpen en stichtten daar de remonstrantse gemeente.

In de Grondwet van 1815 belooft artikel 190 “de volkomen vrijheid van godsdienstige begrippen”, in 1848 aangevuld met

de bepaling: “behoudens de bescherming der maatschappij en harer leden tegen de overtreding der strafwet”.

Bij de Grondwetsherziening van 1993 is, onder meer op aandringen van de humanisten, het begrip *levensovertuiging* toegevoegd. Artikel 6, lid 1, luidt: “Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet.” Het “behoudens ieders verantwoordelijkheid

‘DE ISLAM IS DE ENIGE RELIGIE TER WERELD DIE EEN FORMEEL VERBOD KENT OP AFVALLIGHEID’

voor de wet” houdt in, dat overtredingen van andere wetten niet kunnen worden afgedaan met een beroep op de vrijheid van godsdienst. Toch is al eens met succes een dergelijk beroep op godsdienstvrijheid gedaan. In 2001 betoogden volgelingen van de Sante Daimo-kerk dat hun gewoonte om ayahuasca-thee te drinken essentieel is voor hun geloofsbeleving. De thee bevat een stof die verboden is op grond van de Opiumwet. De rechter gaf hen gelijk.

MAATSCHAPPELIJK DEBAT ONTBREEKT

Het grondrecht is onmiskenbaar, maar toch zijn Nederlanders grootschalig bezig elkaars vrijheid van godsdienst te belemmeren. Hegener schrijft: "Honderdduizenden landgenoten voelen zich niet vrij om hun eigen weg te volgen op religieus

'TALRIJKE NEDERLANDERS VOELEN ZICH NIET VRIJ OP RELIGIEUS EN LEVENSBESCHOUWELIJK GEBIED'

en levensbeschouwelijk gebied, omdat andere landgenoten hen op allerlei manieren bedreigen of omdat ze weten dat er bedreigingen zijn te verwachten als ze hun eigen weg gaan. (...) Maar het maatschappelijk debat over die schending van

artikel 6 ontbreekt vooralsnog."

Het gaat in feite om twee kwesties: hoe vrij zijn kinderen bij het kiezen van een geloof, en hoe vrij zijn volwassen leden van een geloofsgenootschap om eruit te stappen?

Van de ruim vijfhonderd kinderen die per dag in ons land ter wereld komen, worden er circa honderd meteen ingelijfd bij een religie, bijvoorbeeld door de doop. Ouders staan daarbij vaak onder grote druk van hun omgeving. Het onmondige kind heeft geen enkele inbreng, ook niet bij een nog ingrijpender stigma: genitale mutilatie (besnijdenis).

Van vrijwel alle geloofsgemeenschappen in Nederland is bekend dat leden er uit stappen, of overstappen. Van de islam hoor je dat vrijwel nooit. Verrassend is dat niet, aldus Hegener, want de islam is de enige religie ter wereld die een formeel verbod kent op afvalligheid, officieel zelfs de doodstraf. De strijdigheid van die bepaling met onze grondrechten is manifest. Des te merkwaardiger, dat nog niemand zich daar voor de rechter op beroepen heeft. Afvalligen houden zich liever stil.

Maar de vrijheid om van godsdienst te veranderen ligt ook vast in internationale verdragen als de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens uit 1948 (art. 18), en het Internationaal Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten uit 1966, zij het dat onder aandrang van de islamitische landen, de tekst is afgezwakt tot "de vrijheid om een geloof aan te hangen naar eigen keus". Voorts bepaalt het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens uit 1950 in art. 9 de vrijheid om van godsdienst te veranderen. Toezicht is tot dusverre uitgebleven. Hegener stelt: "Als de overheid de rechten van een burger niet garandeert, kun je de staat daarvoor aanklagen". Hij bepleit proefprocessen.

DOODSTRAF: EEN 'MISVERSTAND'

Formeel valt in het christendom de doop niet af te wassen, maar men is vrij zich te laten uitschrijven. Het boeddhisme kent geen enkele formele beperking om weg te gaan. Bij joden en Hindoes is het punt veeleer de toelating, want men kan enkel door geboorte erbij horen. Rabbijn Raf Evers meent dat uitstappen altijd kan. Hindoes blijven degenen die een ander geloof kiezen toch als hindoe beschouwen.

Alleen de islam kent een sanctie op uittreding. Volgens de islamitische wet, de sharia, moeten afvalligen worden gedood, net als de katholieke inquisitie in 1184 verordonneerde tegen afvallige christenen. De islam redeneert: er is geen dwang het

geloof te aanvaarden, maar als je het een keer hebt aanvaard ben je niet vrij om het op te geven.

Mohammed Sini van de stichting Islam en Burgerschap noemt de doodstraf "absurd", Volgens Haci Karacaer van Milli Görüs gaat het om "een misverstand". Het gold indertijd toen Mohammed bezig was zijn geloofsgemeenschap op te bouwen. Sindsdien, zo meent Karacaer is ieder mens op aarde vanaf de geboorte automatisch moslim: "Als je in een christelijk nest bent geboren en het christendom of iets anders hebt aangenomen, krijgt je identiteit als moslim alleen geen gestalte."

De opvatting dat de doodstraf tot het verleden behoort, wordt duidelijk niet algemeen gedeeld in de wereld. In Mauritanië, Saudi-Arabië, Soedan, Nigeria en Jemen staat expliciet de doodstraf op afvalligheid, Maleisië kent heropvoedingskampen. In overwegend islamitische landen als Turkije, Marokko, de Malediven, Koeweit, Egypte is het sociaal gezien vrijwel onmogelijk de islam los te laten. Maar ook in Amerika is in 2002 uit onderzoek gebleken dat de ongeveer 20.000 Amerikaanse moslims die christen waren geworden te maken kregen met doodsb bedreigingen, fysiek geweld en uitstoting.

Een onderzoek naar dergelijke praktijken is in Nederland niet verricht. Maar dat uittreders zich hier niet laten horen is op zich al een zorgelijk teken aan de wand. Volgens Hegener is het dan ook hoog tijd om de grondwettelijke vrijheid van godsdienst in de praktijk te toetsen. Als het gevolg is dat de islamitische gemeenschappen zich moeten herbezinnen op hun geloofsdwang, kan dat voor alle partijen winst betekenen. Hegener meent, dat zodra de islam verandert in een religie waar iedereen in volledige vrijheid in en uit kan stappen, en waar alles bespreekbaar is, de islamitische geloofsgemeenschap de spanning kan verliezen die er nu regeert. Daarmee kan de neiging tot uitwassen in fundamentalisme en terrorisme het beste bestreden worden. ■

Michiel Hegener, *Vrijheid van godsdienst*. Contact, Amsterdam. 208 blz. € 16,90.

Over dit boek heeft Theodor Holman in september een gesprek gehad met de auteur en Zeki Arslan, voorzitter van de samenwerkende Turkse organisaties, in zijn radioprogramma 747 Live. De uitzending is nog te beluisteren via internet op: www.ikonrtv.nl/radio747live/program.asp?IntEntityId=16&IntEntityItemId=68

'WE ZIJN HIER GROOTSCHALIG BEZIG
ELKAARS VRIJHEID VAN GODSDIENST
TE BELEMMEREN'

Illustratie links: Onthoofding van Sint Georgius. Fresco van Altichiero in het Oratorio di S. Giorgio, Padua.

Illustratie rechts: Jan van Leiden (1509-1536), als 'Koning der Wederdopers' een van de ketters in de Lage Landen die zijn afvalligheid met de dood moest bekopen.

WEBSITE OVER BIOTECHNOLOGIE

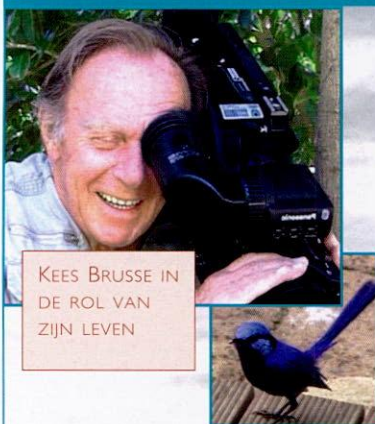
Het Erfocentrum, informatiebureau over erfelijkheid en gezondheid, heeft de website www.biomedisch.nl gelanceerd, waarop men informatie kan vinden over de toepassing van biotechnologie bij de diagnose en behandeling van ziekten. Onderzoekers, artsen en patiënten vertellen op de site over de rol van medische biotechnologie in hun werk of leven. Daarnaast is er aandacht voor nieuwe ontwikkelingen, zoals onderzoek naar de behandeling van een hartinfarct met stamcellen en nieuwe toepassingen van gentherapie. De website werd gelanceerd door de voorzitter van de Gezondheidsraad, André Knottnerus, op de eerste lustrumbijeenkomst van het Erfocentrum.

Publiciteit rond biotechnologie is vaak gericht op sensatie. Dit kan leiden tot misopvattingen en te hoge verwachtingen. "Doordat wetenschappers hun resultaten vaak te rooskleurig presenteren, is het voor patiënten heel moeilijk onderscheid te maken tussen hype en hoop wanneer er wel een wetenschappelijke doorbraak is." Dit stelde Christine Mummery, expert op het gebied van stamcelonderzoek tijdens de lustrumbijeenkomst. Zij wordt regelmatig benaderd door patiënten met vragen over behandelingsmogelijkheden met stamcellen.

KWALITEIT HUMANITAS IN BEELD

Op 6 december wordt in Nijmegen bij het Opleidings- en adviescentrum van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (VDO) een bijeenkomst georganiseerd over Kwaliteit en vrijwilligerswerk van Humanitas. Er zal een serie handreikingen worden gepresenteerd over onder meer Maatschappelijk Betrokken Ondernemen en Thuisadministratie. Verder de aanbidding van het eerste exemplaar van een boek van André Hudepohl, districtsmanager Oost, gebaseerd op zijn meesterproef bij VDO. Bezoekers van de bijeenkomst krijgen een exemplaar van het boek. Ook gaat de nieuwe promotiefilm van Humanitas in première en wordt informatie over de opleidingsmogelijkheden van VDO gegeven. Aanmelden voor deze bijeenkomst per e-mail: m.vanderkraan@lb.humanitas.nl.

INTERVIEW: KEES BRUSSE

KEES BRUSSE IN DE ROL VAN ZIJN LEVEN

Tot in de late jaren negentig een zo vanzelfsprekende verschijning op de Nederlandse tv dat er altijd weer een volgende gelegenheid leek te komen om hem op de buis te zien. Ineens is het afgelopen. Vader is zo stil de laatste tijd verscheen in 2002 alleen op video. In *Vruchtbare Aarde* een gesprek met de man die zestig jaar rollen heeft gespeeld en het nu vindt zichzelf te zijn. Twaalf pagina's over het omgaan met ouderdom, de toneellessen van Louis Saalborn, het wegvallen van presteerdwang, de natuur van Australië en de kunst van het genieten van de kleine dingen van het leven.

Editie 3/2005 met Kees Brusse is los te bestellen (€6,40, incl. porto), OF ABONNEER U NU tot wederopzegging op VRUCHTBARE AARDE (€19,20/jaar/4 nrs):

GRATIS

ABONNEMENT

En ontvang naast het Brusse-nummer ook alle overige edities uit 2005, plus als welkomstgeschenk onze interviews met Ton Lemaire, Marten Toonder en Willem den Ouden.

Voor losse nummers en abonnementen, bel 020 689 84 68 of b.g.g. 627 33 57. Of mail va@xs4all.nl of bestel via www.vruchtbarearde.nl/Brusse.html

de HUMANIST

een ware verlichting. Ook op internet. Kijk op www.humanist.nl

ALZIEND OOG

Onder de titel 'Alziend Oog' is de IKON met een nieuw levensbeschouwelijk tv-magazine op zondagmiddag gestart. Elke week vertelt een gast over zijn hoogstpersoonlijke levensinzicht. Hoe werkt dit inzicht door in zijn of haar dagelijks leven? En is het ook van betekenis voor de toekomst van Nederland? Gasten in de komende uitzendingen zijn GroenLinks europarlementariër Kathalijne Buitenweg, zanger en cabaretier Herman van Veen en Hans van Putten, oprichter van de 'Thomas-huizen' voor kinderen met een verstandelijke handicap.

Naast de introverte, persoonlijke kijk van de gast op zijn drijfveren richt het programma zich met een extraverte blik op de huidige tijdgeest. Om dat visueel te ondersteunen, 'speurt de redactie elke week met het oog van de camera naar vrolijk makende en onverwachte signalen in onze samenleving'.

VERDONK BETAALT DWANGSOM

Stichting INLIA, een organisatie die zich inzet voor het bieden van hulp aan asielzoekers in nood, heeft via de rechter met een beroep op de wet openbaarheid van bestuur afgedwongen dat de Immigratie en Naturalisatiedienst (IND) periodiek overzichtslijsten beschikbaar stelt waarin de aanvraagprocedures van verwijderingen per land van bestemming zijn opgenomen. Tot op heden is de IND echter in gebreke gebleven bij de uitvoering van het rechterlijk vonnis. In plaats daarvan betaalt het verantwoordelijke departement de in het vonnis bepaalde dwangsom van 10.000 euro per niet verstrekte lijst.

Het belang van de lijsten voor organisaties die asielzoekers bijstaan is, dat daarin vermeld wordt welke actuele faciliteiten in landen van terugkeer gelden met betrekking tot bijvoorbeeld de aanvraag van toelatingspapieren. Uit eerder verkregen (toegespeelde) lijsten is komen vast te staan, dat over deze gegevens onjuist of misleidend wordt bericht, ook in de Tweede Kamer. Zo wordt de wettelijke termijn van 28 dagen voor het bemachtigen van een reisdocument in veel gevallen niet gehaald, hetgeen een grond kan zijn om uitzetting uit te stellen. Deze termijn is in meerdere gevallen zelfs niet haalbaar, als de afgewezen asielzoeker zelf reeds geldige papieren heeft overgelegd. Nu de IND wel de opgelegde dwangsom betaalt maar niet met de lijsten over de brug komt is de vraag gerechtvaardigd wat deze dienst te verbergen heeft. Een vraag die extra gewicht krijgt nu onlangs door de voormalige directeur van het vertrekcentrum in Ter Apel is bevestigd, dat complete verhoordossiers van afgewezen vluchtelingen worden verstrekt aan hun thuislanden. Daarmee wordt de veiligheid van uitgeprocedeerde asielzoekers willens en wetens in gevaar gebracht.

LODEWIJK DE WAAL NAAR HUMANITAS

De vertrekkende directeur van Humanitas, Marius Ernsting, wordt halverwege 2006 opgevolgd door Lodewijk de Waal, ex-voorzitter van de vakcentrale FNV. Humanitas werd vlak na de Tweede Wereldoorlog mede opgericht door vakbondsmensen. De overstap van Lodewijk de Waal naar Humanitas past daarom in een traditie die al vanaf 1945 bestaat.

Lodewijk de Waal voelt zich verbonden met het humanisme: hij is ambassadeur van de Humanistische Alliantie. Hij zal op 1 december a.s. de Socrateslezing houden over humanisering van de inkomensverhoudingen. Marius Ernsting, die bij Humanitas gebruik maakt van een vervroegde uittredingsregeling, zal zich gaan inzetten voor de Humanistische Alliantie.

FILM

TEKST
YANAİKA ZOMER

THE SHUTKA BOOK OF RECORDS

Shutka is de zelfverklaarde en zelfbestuurde hoofdstad van de Romazigeuners. De buitenwijk van Skopje ligt op nog geen tien kilometer afstand van de Macedonische hoofdstad. Dat Shutka eigenlijk zoiets als 'vuilnis' betekent deert de bewoners niet. Voor hen is het 'de gelukkige vallei'.

De van oorsprong Joegoslavische regisseur Aleksander Manic, maakt al jaren films over alles dat met de Balkan te maken heeft. Voor een buitenstaander echter is het erg moeilijk om te worden toegelaten in de bizarre leefgemeenschap van Shutka. Voor deze film heeft de regisseur daarom de hulp ingeroepen van acteur Severdzan Bajram. Bajram komt uit Shutka en is er inmiddels beroemd als het vrolijk gestoorde personage Dokter Koljo.

Met dokter Koljo aan zijn zijde is Aleksander Manic erin geslaagd een ontroerende en tegelijkertijd hilarische film te maken. In Shutka namelijk, is iedereen ergens de beste in. Zo is oom Suljo bijzonder goed in het verjagen van vampieren. Hij

legt uit dat ze zich rollend voortbewegen en dat je ze alleen kunt zien als je je kleren binnenstebuiten draagt. Oom Alfonso beweert de beste minnaar te zijn. Hij heeft dan ook op zijn vijf- en zeventigste nog een kind verwekt. Oom Muzo is de allerbeste liedjesschrijver, maar ook al twintig jaar bezig met het schrijven van een Roma woordenboek. Wie hem ernaar vraagt krijgt een veeg uit de pan. Je kunt de woorden immers niet dwingen. Een jaarlijkse wedstrijd moet uitwijzen wie de meeste en de beste Turkse cassettebandjes bezit. Helaas ontploffen de oude boksen bij de helderheidstest en blijft de wedstrijd onbeslist. Wie de beste homoseksueel is, wordt niet helemaal duidelijk, maar in ieder geval is één van hen kampioen bedopmaken. Want kampioen zijn, daar gaat het om.

De film bestaat uit korte portretten, waarin de bewoners van Shutka vertellen waarin zij recordhouder zijn. Ze kloppen zichzelf op de borst en maken ruzie met diegenen die twifelen aan hun superioriteit. Door de portretten heen is te zien hoe zwaar het leven in Shutka moet zijn. Politieke instabiliteit en religieuze spanningen maken dat veel bewoners hopen op een toekomst in het westen. Dat hun zelfverzonnen kampioenstitels daar niks waard zijn, geeft alle opschepperij iets tragisch. Maar binnen Shutka geeft het de mensen de moed om door te gaan.

The Shutka Book of Records is vanaf 3 november te zien in de Nederlandse filmhuizen.

HET VADERLANDSE VERLEDEN

De Blokkers reisden met Isings door het vaderlandse verleden van halteplaats naar halteplaats en schreven bij elke halte een verhaal. Het boek is bestemd voor alle generaties. (Groot)ouders lezen het en kunnen, wijzend naar de prachtige gekleurde illustraties van Isings, vertellen over de vaderlandse geschiedenis vanaf de tijd dat Nederland nog een 'leeg' gebied was. In het voortgezet onderwijs beland, kunnen de verhalen tot nadere studie inspireren. Over de Bataven, Bonifatius, Karel de Grote en de Vikingen, Floris V en Jacoba van Beieren, Karel V, de watergeuzen die Den Briel innemen en de onthoofding van Johan van Oldenbarnevelt. Over de idealen van de patriotten en geboorte van

een nieuwe staat. Het ontstaan van een kapitalistische samenleving met sociaal onrecht en met socialisten. Maar ook over de Duitse bezetting en de jaren daarna tot en met Pim Fortuyn. Om maar een keuze te doen. De platen van Isings hingen vroeger in vele lagere (basis)scholen en gaven elke dag impressies van ons verleden. (AdB)

Jan Blokker, Jan Blokker jr. en Bas Blokker, *Het vooroudergevoel. De vaderlandse geschiedenis. Met schoolplaten van J.H. Isings.* Contact, Amsterdam. 271 blz. € 35,00

RELIGIE EN GEWELD

De Leidse universiteit organiseerde een symposium over de relatie tussen religie en geweld en recent verschenen de bijdragen van de inleiders in het Tijdschrift voor Geschiedenis. Uitgangspunt was de vraag in hoeverre godsdiensten het gebruik van geweld sanctioneren. Nu en in het verleden. Aanleiding: de terroristische aanslagen op New York en Washington. Maarten Kuitenbrouwer wijst erop dat 11 september voor islamdeskundigen niet uit de lucht

kwam vallen en gaat in op de wederzijdse beeldvorming Oost-West. Dick Kooiman analyseert vervolgens het religieuze geweld in India. Daarna staan anderen stil bij het geweld in Ulster, het geweld tegen de Hugenoten besproken, wordt de vervolging van tovenaars en heksen in de Republiek der Verenigde Nederlanden geanalyseerd, komen de gewelddadige Wederdopers en hun repressie aan de orde alsmede de joodse reacties op het bevel van de Spaanse

overheid in 1492 om het land te verlaten. Zelfs binnen kloosterordes was soms sprake van gewelddadigheid. Bijzonder interessante bijdrage is ook de gewelddadige kerstening van de Saksen door Karel de Grote. Besloten wordt met een analyse van de motieven van de moordenaar van Theo van Gogh. (AdB)

Themanummer 'Religie en geweld', Tijdschrift voor Geschiedenis, nummer 3/2005. Van Gorcum, Assen. € 19,90.

ERASMUS OVER PAUS JULIUS II

De meesten kennen Desiderius (Geert) Erasmus (Geertsen) (1469-1536) door zijn 'Lof der Zotheid'. Een satire op bijgelovigen, godgeleerden, religieuzen, monniken, bisschoppen, kardinalen, pausen, hovelingen en vorsten. Dat hij daarnaast kritiek leverde op allerlei 'insluipsels' in de roomse leer (zoals het sacrament der zieken, - dat hij op zijn sterfbed zou afwijzen), waardering had voor de ethiek van de klassieke filosofen, met Luther polemiseerde over de vrijheid van de wil (volgens Erasmus had de mens wel degelijk een vrije wil), weten we ook. En dat hij voor vrede ijverde in een eeuw rijk aan godsdienstoorlogen.

Dank zij uitgeverij Ad Donker en vertaler John Polion beschikken we nu over een nieuw bewijs van zijn schrijftalent. Erasmus schreef in 1513, vier jaar voor de Reformatie begon, een satire op Julius II, paus van 1503 tot 1513. Deze was meer krijgsheer dan paus. Hij vergrootte de Kerkelijke Staat fors, gaf Michelangelo opdracht een immens grafmonument te maken, droeg hem vervolgens op om zijn privé-kapel (de Sixtijnse) te beschilderen, gaf opdracht voor een ruitersandbeeld (met zwaard). Bovendien liet hij zich

het eten buitengewoon goed smaken, om daarna menige nakomeling te verwekken. Over die 'grootheid', tijdgenoot van Erasmus, hebben we het. Deze paus was nog maar net gestorven, op 21 februari 1513, toen Erasmus uitpakte met zijn 'Julius II, Hoe paus Julius II bij de hemelpoort aanklopt, maar door Petrus niet worden binnengelaten'. Julius wordt door Petrus ondervraagd over zijn kennis van het geloof, zijn levenswandel, de bloedige oorlogen die hij voerde, zijn pronkzucht en libido. Daarbij wordt hij op een pesterige manier aan de tand gevoeld en ten slotte afgewezen om de hemel te betreden. Met een tip van de hemelbewaker: 'Bouwen, dat kun je als de beste. Wel, bouw voor jezelf ergens een nieuw paradijs.' Ik durf te beweren dat deze samenspraak van drie personages, Julius, diens genius (beschermgeest) en Petrus zich uitstekend leent om op toneel gebracht te worden. Het wachten is op Toneelgroep Amsterdam, met Hans Kesting als Petrus. (AdB)

Desiderius Erasmus, Julius. Uitgeverij Ad Donker, Rotterdam. 95 blz., met aantekeningen. € 13,50.

dan bijvoorbeeld VluchtelingenWerk, zich maar weinig bemoeit met de eerstelijnszorg voor asielzoekers. Maar de afdeling Vluchtelingen van Amnesty volgt wel jaarlijks een paar dozijn asielzoekers rechtstreeks. Meestal om te onderzoeken of het asielverzoek wel terecht is afgewezen en of de asielzoeker veilig kan terugkeren naar zijn land van herkomst. Dit werk vereist diepgaand onderzoek en intensieve gesprekken met betrokkenen. De auteur van dit boek was bij Amnesty zeventien jaar lang verantwoordelijk voor de begeleiding van deze cliënten. De neerslag van dit werk publiceert zij nu met indringende verhalen van vluchtelingen uit de hele wereld: een Syrisch echtpaar, een Turkse advocate, een Chinese kok, een Congo-lees, een Iraniër, een Liberiaan, een vrouw uit Sierra Leone, een Oekraïens gezin, een Iraakse kunstenaar. Het resultaat is geen deprimerende klaagzang, maar juist een document van levensverwachting, van mislukte maar ook van geslaagde asielverzoeken, van de menselijke tragedies die tot vluchten aanzetten.

> Addo Stuur, **Schrijf uw biografie**. Uitgeverij AddoStuur.nl, Hoorn. 208 blz. plus cd-rom € 22,50.

Dit boek maakt u enthousiast om een eigen biografie te gaan schrijven en deze met behulp van de computer tot een aardig geheel te maken, dat kinderen en andere familie (later) graag zullen lezen en bekijken. Ideeën hoe u zoiets kunt aanpakken, voorbeelden en praktische aanwijzingen, schrijftips en computerinstructies: Addo Stuur heeft jarenlange ervaring met computerboeken voor kinderen en volwassenen, hij kan de dingen heel eenvoudig uitleggen. Bij het boek zit een cd-rom met instructievideo's over het handig gebruikmaken van het tekstprogramma Microsoft Word, waarin u ook beeldmateriaal kunt verwerken. Geen cursus voor ingewikkelde programma's dus, maar alles met behulp van een gangbare tekstverwerker.

> Nicolas Stargardt, **Ooggetuigen van de oorlog. Het leven van kinderen onder het nazi-regime**. Uitgeverij Balans, Amsterdam. 525 blz. incl. zwart-wit foto's € 22,50.

In dit boek reconstrueert de historicus Stargardt, zoon van een Duits-joodse vader en een Australische moeder, het leven van een aantal kinderen tijdens het nazi-bewind, slachtoffers zowel als medeplichtige ouders. Kinderen waren ook in deze gruwelijkste oorlog niet slechts passieve slachtoffers van genocide, bombar-

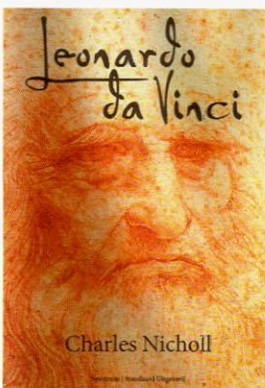
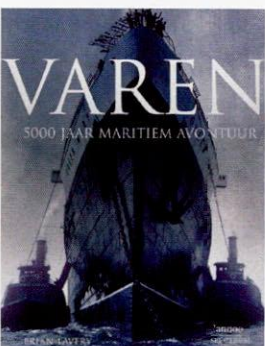
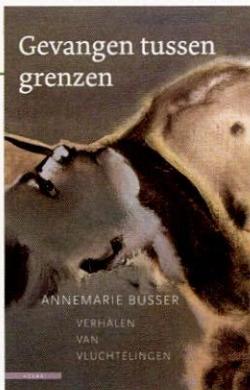
dementen, uitputtingsbeleid en massale ontvluchtingen. Zij waren ook actieve deelnemers, in de Hitlerjugend, in bewakingsbataljons, bij de luchtafweer, of anderszins. Of zij gingen erop uit om voedsel te smokkelen, de zwarte markten af te struinen, zieke familieleden te verzorgen. Een aangrijpend boek, dat je binnen een tiental bladzijden een echt bestaand hebbende wereld intrekt die bijna niet meer is voor te stellen. Beklemmend, goed geschreven en gedocumenteerd.

> Brian Lavery, **Varen. 5000 jaar maritiem avontuur**. Lannoo, Tielt/het Spectrum, Utrecht. Groot formaat foto/tekstboek, gebonden, 400 blz. € 49,95.

Zeilend door de geschiedenis van de zeevaart. Van de eenvoudige prehistorische vaartuigen tot de romantische drie- of viermasters, van de eerste zeil/stoomschepen tot de moderne oceaanreuzen van onze tijd. Met veel technische uitleg, opengewerkte modellen, benedendekse inkijkjes. Onvermijdelijk ook aandacht voor de dramatische zeeslagen met vele duizenden slachtoffers, verzwolgen door de golven. Een monumentale maritieme geschiedenis in beeld.

> Charles Nicholl, **Leonardo da Vinci, een biografie**. Het Spectrum, Utrecht/Standaarduitgeverij, Antwerpen. Gebonden, 630 blz. met vele zwart-wit illustraties en enkele in kleur. € 39,95.

Charles Nicholl besteedde tientallen jaren aan het bestuderen van de schilderijen, tekeningen, manuscripten, aantekenboeken en handschriften van Da Vinci om deze biografie van de grote kunstenaar te creëren. Het heeft een overtuigend, intiem portret opgeleverd van de complexe, originele en zo rusteloze persoon die schuilging achter de *homo universalis*, het genie van de Renaissance. Nicholl voert de lezer moeiteloos van de achterafstraatjes in Florence waar Da Vinci zijn eerste ateliers had, naar de glanzende paleizen van zijn rijke opdrachtgevers De Medici, Sforza en Borgia. Hij verhaalt over de vriendschappen met Michelangelo en Machiavelli, en tenslotte over zijn laatste levensjaren aan het hof van de Franse koning. Nicholl onthult enkele nieuwe feiten, waaronder curieuze feiten over zijn seksuele geaardheid. Maar nergens laat hij de degelijkheid van een integer biograaf los, hij laat zich niet verleiden tot triviale interpretaties. Een prachtig werk, niet zozeer over Da Vinci's kunst, des te meer over zijn leven als universeel mens.

LEZINGEN & SYMPOSIA

Debat: Van Andreas B. tot Mohammed B.. Terreur door de jaren heen

7 november, Amsterdam

Het terrorisme dat Europa in de jaren zeventig teisterde, kwam veelal uit linkse hoek. De Rote Armee Fraktion in West-Duitsland is hiervan het bekendste voorbeeld, maar ook Nederland had zijn links-radicalen activisten. De vraag rijst: is het terrorisme van de moslim fundamentalist, afgezien van de ideologische drijfveren van zijn aanhangers, zo wezenlijk anders dan het terrorisme van de jaren zeventig? Wie zijn en waren de terroristen? Waarom besluiten zij over te gaan tot geweld? En kunnen er lessen getrokken worden uit de Duitse en Nederlandse ervaringen in de jaren zeventig als het gaat om het voorkomen en bestrijden van het huidige terrorisme?

Over deze vragen debatteren, onder leiding van Ido de Haan (Universiteit van Utrecht), Klaus Weinbauer (Universiteit van Bielefeld), Antoine Verbij (publicist), Isabelle Duyvesteyn (Universiteit van Utrecht), Edwin Bakker (Instituut Clingendael) en Jacco Pekelder (Duitsland Instituut Amsterdam). Voertaal: Engels.

Locatie: Felix Meritis, Keizersgracht 324. Aanvang: 20:00 uur. Entree: €10 (€ 7,50 voor studenten en Historisch Platform-donateurs). Reserveren: 020-623 1311 of receptie@felix.meritis.nl

Thema-avond: 400 jaar Marokko en Nederland

10 november, Dordrecht
24 november, Rotterdam

Dit jaar zijn Marokko en Nederland vier eeuwen lang met elkaar verbonden op sociaal, cultureel en artistiek gebied. Kunstgebouw organiseert rond

deze relatie samen met vijf Zuid-Hollandse gemeenten een kunst- en cultuurprogramma. In november vinden er twee thema-avonden plaats onder leiding van publicist/columnist Mohammed Benzakour. In Dordrecht is het thema: 'Engagement. Functies van Marokkaanse kunstuitingen'. De vragen die tijdens deze avond aan de orde worden gesteld zijn: welke autonomie en functionaliteit zien we in diverse Marokkaanse uitingen en wat zijn voorbeelden van Marokkaanse kunstvormen waar een sociale, religieuze of politieke boodschap aan ten grondslag ligt? In Rotterdam is het thema: 'Veranderend straatbeeld. De invloed van migratie op de openbare ruimte.' Locatie: Dordrecht CBK, Voorstraat 180. Locatie Rotterdam: nog onbekend.

Tijdstip: 19.00-22.00 uur.

Nadere informatie: www.marokkaanseinvloeden.nl

Symposium: De stille kracht van transcendentie. Het gebruik van beelden, verhalen en symbolen bij biografisch werken

11 november, Utrecht

Existentieel biografisch onderzoek biedt mensen een structuur om met hun levensvragen om te gaan. Het doorlopen van de lijn van verleden naar heden en het formuleren van verlangens over de toekomst helpt een nieuw perspectief te vinden in een bestaande situatie of een rode draad te ontdekken in een levensverhaal. Beelden, verhalen en symbolen spelen hierbij een hoofdrol. Zij blijken van groot belang als het gaat om existentiële bestaansoriëntatie. Tijdens dit symposium is gelegenheid om kennis te maken met een grote verscheidenheid aan mensen, die zich persoonlijk en professioneel laten inspireren door deze benaderingswijze en op dit gebied een eigen deskundigheid hebben opgebouwd.

Voor begeleiders van mensen op hun levensweg, zoals coaches, loopbaanbegeleiders, geestelijk verzorgers, organisatieadviseurs en andere geïnteresseerden.

Nadere informatie en aanmelding: www.uvh.nl of Irene Abbenhuis 030-239 0126 i.abbenhuis@uvh.nl

Symposium Radboudstichting: Het is een mens!

12 november, Rotterdam

De mens is bezig de wereld op ongekende wijze opnieuw vorm te geven. Oude zekerheden verliezen daarbij hun zeggingskracht. Wat betekent dat voor mensen? En voor de menselijke waardigheid? Die vragen stelt de Radboudstichting zich ter gelegenheid van haar honderdjarig bestaan. Op het symposium 'Het is een mens!' reflecteren gerenommeerde sprekers op de betekenis van menselijke waardigheid en koppelen zij deze waardigheid aan actuele thema's als onderwijs, cultuur, taal, godsdienst, gezondheidszorg, landbouw, recht en economie. Sprekers zijn onder andere: Cees Veerman, Doekle Terpstra, Dorien Pessers, Ad Verbrugge, Harald van Vegehel, Karim Benammar en Ineke Sluiter. Locatie: Congresgebouw De Doelen (Willem Burgerzaal). Tijdstip: 10.30-17.30 uur. Voor nadere informatie: www.menselijkewaardigheid.nl

Socrateslezing: Markt en Moraal

1 december, Amsterdam

Lodewijk de Waal spreekt op uitnodiging van de Humanistische Alliantie de 22e Socrateslezing uit. Hij reflecteert op de

'waarde en waarden' van onze inkomens en gaat in op vragen als: wat bepaalt onze inkomens? Is dat onze marktwaarde of zijn het onze waarden? Wat zeggen humane waarden over inkomensverdeling? Waarom zouden we publieke inkomens anders beoordelen en aftoppen dan marktinkomens? Prominente denkers en bestuurders zullen op zijn visie reageren. De Waal is 'Ambassadeur van het humanisme' en wordt in zomer 2006 de nieuwe directeur van Humanitas.

Locatie: De Rode Hoed, Keizersgracht 102. Entree: €10 (€5 voor studenten en jongeren). Nadere informatie en aanmelding: www.human.nl

MUZIEK

Masters of Persian music, klassieke Iraanse muziek

16 november, Amsterdam

Mohammed Reza Shajarian (zang), Hosein Alizadeh (târ/luit), Kayhan Kalhor (kemance/vedel) en Homayoun Shajarian (tombak/vaastrommel) zijn muzikanten die zich met recht Meesters van de Perzische Muziek mogen noemen. Luisterend naar deze muziek doemen beelden op van uitgestrekte woestijnen en ruige berglandschappen. De klassieke Iraanse muziek is een balans tussen strakke regels en improvisatie. Voorafgaand aan het optreden vindt een inleiding plaats over de klassieke Perzische muzieknotatie, in samenwerking met het museum Scription in Tilburg.

Locatie: Koninklijk Instituut voor de Tropen (grote zaal). Mauritskade 63, Amsterdam. Aanvang: 20.30 uur. Prijs: € 20.

Meer agenda

TELEVISIE

VPRO's Import zendt een aantal bekroonde documentaires uit van eerdere edities van het jaarlijkse internationale documentaire festival (IDFA) in Amsterdam.

10, 17 en 24 november Ned. 3 VPRO (Import).

Tijdstip: 23.55 uur.

No 17 (10 november)

Zeventien mensen kwamen om tijdens een zelfmoordaanslag in een bus op de Meggido kruising net buiten Tel Aviv, Israël. Eén van de slachtoffers was door de bomexplosie totaal onherkenbaar geworden en bleef ongeïdentificeerd. Documentaire-maker David Ofek ging als een politie-inspecteur te werk om de identiteit van deze 'nummer 17' te achterhalen.

Liberia: an uncivil war (17 november)

Jonathan Stack en James Brabazon volgden de machtsstrijd tussen de rebellen en president Charles Taylor in Liberia. Het conflict wordt gefilmd van beide zijden, Stack interviewt Taylor in Monrovia en portretteert de vele duizenden

vluchtelingen, terwijl Brabazon optrekt met de rebellen, vaak nog kinderen, op hun weg naar Monrovia.

Stevie (24 november)

Midden jaren tachtig was maker Steve James een zogenaamde 'Big Brother', een vrijwilliger die probleemkind Stevie Fielding (getraumatiseerd, hyperactief, uit een verknipt gezin) begeleidde. In 1995 besluit hij terug te gaan naar Illinois om Stevie weer op te zoeken, dit keer om zijn leven te filmen.

Documentaire: 100% voor kinderen

17 november. Ned. 1

Humanistische omroep

Tijdstip: 23.05-23.58.

Loek en Anke van den Boog volgden hun passie en richtten samen een paar jaar geleden Net4kids op. Een organisatie die zich inzet voor de hulp aan kinderen in arme landen.

Hart van de organisatie is de internetmarktplaats www.Net4kids.nl. Via deze site kunnen donateurs precies bepalen waar zij hun geld aan willen geven. Bij Net4kids is er de mogelijkheid om geselecteerde projecten rechtstreeks te steunen waardoor de gang van zaken persoonlijk, tastbaar en transparant wordt. Niets blijft aan de strijkstok hangen, Loek en Anke van den Boog zorgen voor de financiering van de organisatie. Programmamaakster Eveline van Dijk bezocht enkele projecten in Nepal.

Documentaire: 'Dat het paradijs voor mij zal zijn'

1 december, Ned.1 IKON. Tijdstip: 23.20-24.12 uur.

'Dat het paradijs voor mij zal zijn' toont drie Hollandse vrouwen die zich hebben bekeerd tot de Islam. Voor ieder van hen heeft deze keuze grote consequenties. Ze bevinden zich vrijwel voortdurend in een culturele spagaat. De verwachtingen van familie en omgeving staan vaak haaks op hun nieuwe levensovertuiging. Filmmaakster Merel Beernink vraagt zich af wat deze vrouwen heeft bewogen om zich te bekeren tot een geloof dat zo ver afstaat van hun westers achtergrond en wat de consequenties van hun keuze zijn.

Documentaire: 'Maak me beter'

11 december, Ned. 3 VPRO (Tegenlicht). Tijdstip: 20.55 uur. Ongeveer 70% van het totale ziekteverzuim wordt gerekend tot het zogenaamde 'grijs verzuim', waarvan het kenmerk is dat bij een vergelijkbare aanpak de ene werknemer wel aan de slag blijft, en de ander zich ziek meldt. Veel bedrijven benutten die wetenschap om het ziekteverzuim omlaag te brengen. Frank Vijg, directeur van Thuiszorg Den Haag doet dat op bijzondere wijze. Met een paar simpele werkaafspraken weet hij een golf van veranderingen in zijn bedrijf teweeg te brengen. Bijvoorbeeld: problemen op je werk los je op je werk op, problemen thuis los je thuis op (in je eigen tijd). Leidinggevend wordt geleerd de waarheid te zeggen en de verantwoordelijkheid te leggen waar die hoort, hoe moeilijk en confronterend dat ook is; paaltjes slaan. Want als de mensen in non-profit organisaties niet efficiënt werken, niet ambitieus zijn, en niet trots op wat ze doen, is de verzorgingsstaat gedoemd tot verder afbrokkelen.

RADIO

747 Live

Dinsdag, donderdag en vrijdag, radio 747. Van 14.00-15.45 uur. Rechtstreeks radioprogramma vanuit Café Desmet in Amsterdam met gasten en live-muziek. Op dinsdag en vrijdag verzorgd door de Humanistische Omroep met presentator Theodor Holman. Publiek is van harte welkom.

Locatie: Plantage Middenlaan 4a, nabij Artis

Nadere informatie:

www.747live.nl of telefonisch: 035-672 2020.

FILM

4de Marokkaanse Film Festival (CINEMAR)

10 tot en met 20 november, Rotterdam

CINEMAR presenteert de meest recente films uit Marokko. Twee thema's staan centraal op het festival: emancipatie van Marokkaanse vrouwen en vrijheid van meningsuiting. Er worden ook discussiebijeenkomsten georganiseerd met deskundigen uit Marokko en Nederland. De opening van het festival vindt plaats in Theater Zuidplein te Rotterdam. De Marokkaanse Minister van Kunst en Cultuur Mohammed Achaari en enkele

regisseurs en acteurs uit de verschillende films zullen daarbij aanwezig zijn.

Locatie: verschillende filmtheaters in Rotterdam, Den Haag, Dordrecht, Delft, Gouda, Schiedam en Alphen aan den Rijn.

Nadere informatie:

www.cinemar.nl

Film in actie

8 tot en met 14 december, Amsterdam

Filmfestival te gelegenheid van het 100 jarig bestaan van de FNV. De 17 films die tijdens het festival vertoond worden, hebben als thema 'recht en onrecht'. Er worden klassiekers en recente titels vertoond. Van

Sergej Eisensteins 'Oktober' (1927) over de Russische Revolutie tot de premiefilm van het Festival Le Couperet/The Ax (2005), de laatste film van Constantin Costa-Gavras over de moeilijkheden van 40-plussers op de arbeidsmarkt. Diverse films krijgen een kort voor- of naprogramma in de vorm van uiteenlopend historisch archiefmateriaal, een lezing of een introductie van een regisseur of filmkenner. Locatie: Filmmuseum Cinerama (Leidseplein). Het festival is toegankelijk voor leden en niet-leden. Nadere informatie: www.fnv.nl/film

THEATER & EXPOSITIES

De Paardenkathedraal speelt Camille Claudel

17 november tot en met 14 januari 2006, Utrecht

De jonge, getalenteerde beeldhouwster Camille Claudel komt bij Rodin werken als leerling. Ze is ambitieus en ontwikkelt zich enorm en Rodin is zeer onder de indruk van haar werk, hoewel hij dit nauwelijks laat blijken. Ondanks het leeftijdsverschil worden Claudel en Rodin minnaars. Maar hun liefde houdt niet stand. Claudel verbreekt de relatie en doet verwoede pogingen te breken met het imago 'leerling van Rodin'. De jaren na de breuk met Rodin staan echter in het teken van geldgebrek, wanhoop, wantrouwen en uiteindelijk: zelf-destructie.

Locatie: Theater van De Paardenkathedraal, Veeartse-nijstraat 151 Utrecht. Aanvang:

20.00 uur. Prijs: €14.

Nadere informatie:

www.paardenkathedraal.nl

Absolute Theatre

24 tot en met 27 november, Utrecht

Vier dagen met maar liefst 21 verschillende toneel-, dans-, mime-, locatie- en kindervoorstellingen. Het gaat zowel om premières en reprises van succesvolle voorstellingen, om bekende gezelschappen als Het Zuidelijk Toneel, Made in da Shade en Dood Paard en aanstormend talent als Boukje Schweigman, David Weber-Krebs en Jetse Batelaan. De wil om het publiek te ontmoeten is groot, niet alleen in de voorstellingen maar ook daarbuiten. Daarom worden bij veel voorstellingen voor-, en nagespreken georganiseerd. Deze zijn in het Engels voor de internatio-

nale programmeurs en theatermakers die op dat moment in Utrecht zijn uitgenodigd voor de Informal European Theatre Meeting.

Nadere informatie:

www.absolutetheatre.nl

Global Fashion/Local Tradition. Tot en met 15 januari 2006, Utrecht

De modewereld is erg veranderd de laatste jaren. Parijs, Milaan en Londen zijn niet langer de toonaangevende steden. Via het internet en de internationale Fashion Weeks vindt ook niet-westers model talent zijn weg in de wereldwijde mode. Geborduurde Chinese zijde, eeuwenoude Griekse drapereën en klassiek haak- en breiwerk laten zien dat tradities en vakmanschap in opkomst zijn. 'Global Fashion/Local Tradition' toont de invloed van globalisering op de modewereld.

Locatie: Centraal Museum,

Nicolaaskerkhof 10, Utrecht.

Nadere informatie:

www.centraalmuseum.nl

Dolores Zorreguieta 'Love/Romance'

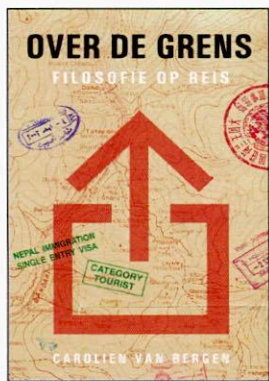
26 november tot en met 26 februari 2006, Amstelveen
Eerste Europese solo-expositie van de New Yorkse kunstenaar Dolores Zorreguieta. Het werk van Zorreguieta houdt zich bezig met menselijke relaties, waarbij de worsteling met ambivalente driften, onbeantwoorde verlangens en tegenstellingen een grote rol speelt. Zorreguieta gebruikt voor haar werk verschillende technieken, waaronder: video, installaties, en tekeningen.

Locatie: Cobra Museum, Sandbergplein 1.

Nadere informatie:

www.cobra-museum.nl

Over de grens

Filosofie op reis

Carolien van Bergen

Over de zin van reizen en vakantie

Wat beweegt mensen om hun huis voor kortere of langere tijd te verlaten om op vakantie of op reis te gaan? Wat is de zin van reizen en vakantie?

Filosofische opvattingen over vrije tijd, het sublieme en het authentieke hebben onze huidige blik op het reizen gevormd. Ook onze reizende voorgangers, zoals pelgrims, ontdekkingsreizigers ridders en de Grand Touristen, hebben onze 'rugzak' met ideeën over reizen gevuld.

De auteur combineert filosofische kennis met haar uitgebreide ervaring als reisbegeleidster van avontuurlijke reizen. Filosofische vragen vertaalt ze naar de soms hilarische praktijk van het reizen.

Isbn 90 5573 647 3, pp: 256, prijs € 19,90

Welke taal spreekt de muziek?

Muziekfilosofische beschouwingen

Erik Heijerman en Albert van der Schoot (red.)

Muziek wordt vaak als een taal beschouwd, maar gaat die vergelijking wel op? Welke 'taal' spreekt de muziek eigenlijk? Hoe kan muziek, een verschijnsel dat bij uitstek geldt als tijdelijk en vluchtig, zo sterk een besef van tijdloosheid opwekken? Hoe verhouden muziek en stilte zich? Een boek voor allen die geïnteresseerd zijn in filosofische vragen bij het raadselachtige verschijnsel muziek.

Isbn 90 5573 604 x, pagina's, prijs € 16,90

Verlichting en terreur

John Gray e.a.

John Gray ziet in de ideeën van de Verlichting de kiem van het kwaad dat de twintigste eeuw overspoelde en de eenentwintigste eeuw bedreigt. Aan de basis ervan staat het geloof in de mogelijkheid van een herschepping van de wereld volgens de radicale opvattingen van een kleine groep fanatici.

De filosoof Ger Groot verzorgt een inleiding op het denken van John Gray en maakt door een interview zijn opvattingen toegankelijk. Machiel Karskens en Erik Borgman geven commentaar op het essay van Gray.

Uitgave in samenwerking met het Soeterbeeck Programma.

Isbn 90 5573 595 7, pagina's 95, prijs € 12,90

Mensbeelden en levenskunst

De mens en de kunst het eigen leven vorm te geven

Dick Kleinlugtenbelt

Levenskunst houdt zich bezig met vragen als: hoe kan ik mijn leven leiden? Wat is een verstandige keuze?

Hoe geven mensen hun leven gestalte vanuit hun mensbeeld?

In dit boek worden zeven filosofen besproken: Friedrich Nietzsche, Søren Kierkegaard, Martin Heidegger, Emmanuel Levinas, Michel Foucault, Martha Nussbaum en Jean Baudrillard.

Steeds komen de volgende onderwerpen aan de orde: de biografie, een oorspronkelijke tekst, het mensbeeld, de levenskunst en een passend gedicht. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met enkele vragen.

nu
al de 2e
druk

Isbn 90 5573 506 x, pagina's 224, prijs € 16,90